เรื่องเล่าบาดแผล การเยียวยาและการสร้างมาตุภูมิใหม่ในจินตนาการ ที่ปรากฏในเรื่อง អ្នកណាជាម្តាយខ្ញុំ “เนียะณาเจียมดายคญม” (ใครเป็นแม่ของฉัน?) ของ อุม สุผานี

Trauma Narratives and the Construction of an Imagined Motherland in “Nieak Na Chea Mday Khyom” (Who is My Mother?) by Oum Sophany

สายธาร ทิมทับ / Saythan Timtab

นักวิชาการอิสระ / Independent scholars

E-mail: saythan.tim@gmail.com

Received: February 3, 2025
Revised: March 8, 2026
Accepted: March 16, 2026

Abstract

This research aims to analyze the phenomena of character trauma and the process of healing through the formation of reconstructed family relationships in the award-winning Cambodian novel *Who is My Mother?*, by Oum Suphany. The findings reveal that this narrative functions as a site of memory that expresses trauma across two critical historical periods: the Civil War (1972–1975) under the Lon Nol and Khmer Rouge regimes, and the national restoration era of the 1990s. The narrative unfolds through the experiences of the main characters—Sukha, Ked, and Ratha—who endure war-induced trauma through the loss of the “Mother,” symbolizing their separation from home and their land of birth. When the physical motherland is destroyed by war and fire, the characters are unable to return to their original spaces for self-healing. In response, an imagined motherland is reconstructed, shifting emotional attachment from physical territory to human relationships. This transformation is realized through the formation of new families that transcend biological bloodlines and are instead rooted in shared experiences and a common destiny. The creation of these alternative family structures functions as a healing mechanism, enabling the characters to recover from psychological trauma and to reclaim the deeper meanings of “Home” and “Mother.”

Key words: Traumatic Narrative, Healing, Motherland, Who is My Mother?, Oum Suphany

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ปรากฏการณ์ที่แสดงถึงบาดแผลของตัวละครและวิธีการเยียวยาบาดแผล ผ่านความสัมพันธ์ของครอบครัวที่สร้างขึ้นใหม่ในเรื่อง ใครเป็นแม่ของฉัน ซึ่งเป็นวรรณกรรมรางวัลของกัมพูชา ประพันธ์โดย อุม สุผานี ผลการวิจัยพบว่า เรื่องเล่านี้ทำหน้าที่เป็นพื้นที่แห่งความทรงจำที่บอกเล่าบาดแผลผ่านช่วงเวลาสำคัญ คือ ยุคสงครามกลางเมือง ปี ค.ศ. 1972-1975 ที่ลอน นอลและเขมรแดงปกครอง และยุคฟื้นฟูประเทศ ช่วงทศวรรษ 1990 โดยนำเสนอผ่านตัวละครหลัก ได้แก่ สุขา เกด และรัดฐา ที่ได้รับบาดแผลจากสงครามด้วยการสูญเสีย ‘แม่’ ที่หมายถึงการต้องพลัดพรากจากบ้านและแผ่นดินเกิด เมื่อบ้านที่เป็นมาตุภูมิทางกายภาพถูกทำลายลงจากภัยสงครามและเหตุการณ์เพลิงไหม้ ตัวละครไม่สามารถกลับไปเยียวยาตนเองในพื้นที่เดิมได้ จึงมีการรื้อฟื้นมาตุภูมิในจินตนาการขึ้นมาแทนที่ โดยเปลี่ยนจากความผูกพันที่เป็นสถานที่มาเป็นผู้คน ผ่านการสร้างครอบครัวใหม่ที่ไม่ได้ยึดติดกับสายเลือด แต่เกิดจากความเข้าใจในชะตากรรมร่วมกัน การรวมกลุ่มเป็นครอบครัวใหม่ของตัวละครจึงเป็นวิธีการเยียวยาบาดแผลทางใจและเป็นการกอบกู้ความหมายของคำว่าบ้านและแม่ให้กลับคืนมาอีกครั้ง

คำสำคัญ : เรื่องเล่าบาดแผล, การเยียวยา, มาตุภูมิ, ใครเป็นแม่ของฉัน, อุม สุผานี

บทนำ

อุม สุผานี เป็นนักเขียนหญิงคนสำคัญในวงการวรรณกรรมที่สร้างผลงานสะท้อนประวัติศาสตร์และสังคมกัมพูชาได้อย่างโดดเด่น และวรรณกรรมเล่มที่สามารถสร้างชื่อให้ผู้คนทั้งภายในและนอกประเทศรู้จักเธอ คือเรื่อง **អ្នកណាជាម្តាយខ្ញុំ** หรือ *ใครเป็นแม่ของฉัน?* ได้รับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียนหรือซีไรต์ ในปี ค.ศ. 2007 (Oum, 2000, p. intro) เรื่องนี้เริ่มต้นที่ตัวละครสุขา เด็กหญิงสู้ชีวิตในพนมเปญต้องกลายเป็นเด็กกำพร้าเมื่อ นางพินผู้เป็นแม่เสียชีวิตในเหตุเพลิงไหม้ชุมชนแออัด เธอได้รับความช่วยเหลือจากครอบครัวของคุณมุมและเกดรับเป็นลูกบุญธรรมเพื่อไปเริ่มต้นชีวิตใหม่ที่ประเทศฝรั่งเศส ท่ามกลางบาดแผลจากสงครามกลางเมืองที่ทำให้ตัวละครอย่างเกดและรัดฐาต้องพลัดพรากจากครอบครัวในอดีต เมื่อเวลาผ่านไปทุกคนได้เดินทางกลับมายังมาตุภูมิในปี ค.ศ. 1999 เพื่อเยียวยากันและกัน และสร้างครอบครัวขึ้นใหม่ ความจริงปรากฏในตอนสุดทายว่าสุขาคือลูกสาวแท้ ๆ ของรัดฐาที่พลัดพรากกันในค่ายอพยพ การรวมตัวกันครั้งนี้จึงเป็นการเยียวยาบาดแผลทางประวัติศาสตร์ผ่านการสร้างครอบครัวในบริบทใหม่ ที่ประกอบขึ้นจากกลุ่มคนที่เคยแตกสลายนั่นเอง

เหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ผลงานวรรณกรรมของสุผานีมีความเข้มข้นโดดเด่น จนกระทั่งถูกจับตาจากสังคมวรรณกรรมกัมพูชาน่าจะเป็นด้วยเหตุที่ว่านักเขียนมีชะตาชีวิตที่ขึ้น ๆ ลง ๆ จากบริบทสงครามซึ่งได้รับการนำเสนออยู่ในงานวรรณกรรมนั่นเอง ประวัติของสุผานีระบุว่าชีวิตเธอได้รับผลกระทบจากสงครามทั้งทางตรงและทางอ้อม จนสร้างบาดแผลที่เจ็บปวดให้เธอไม่น้อย เหตุการณ์ทางการเมืองทำให้ต้องพลัดพรากและสูญเสียบุคคลในครอบครัว ไม่ว่าจะเป็น พ่อ แม่ พี่ น้องในช่วงที่เขมรแดงเรืองอำนาจ

สุผานีศึกษาที่วิทยาลัยพระยุคลธร (Preah Yukunthon) พนมเปญ ระหว่างปี ค.ศ. 1960-1970 และศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยโบราณวิทยา (Faculty Of Archaeology) ระหว่างปี ค.ศ. 1970-1975 หลังเรียนจบมหาวิทยาลัยประเทศเข้าสู่ภาวะสงคราม ชีวิตต้องลำบากเพราะต้องอพยพไปเป็นชาวนาที่จังหวัดตาแก้วจนถึงปี ค.ศ. 1979 ในปีเดียวกันนี้เธอได้รับเลือกให้เป็นรองผู้อำนวยการสำนักงานวิจัยของกรมอนุรักษ์ธรรมชาติ (Oum, 2000, p. intro) ระหว่างปี ค.ศ. 1989-1993 เป็นรองผู้อำนวยการพิพิธภัณฑ์พระราชวังเก่า สังกัดกระทรวงวัฒนธรรม ตั้งแต่ปี 1996-2000 ดำรงตำแหน่งหัวหน้าสำนักงานนำเที่ยว (Oum, 2000, p. intro)

หลังจากที่วรรณกรรมทั้งสองเล่มออกมาเธอได้ว่างเว้นจากการเขียนงานไปร่วมสิบปี จนเมื่อปี ค.ศ. 2000 นิยายของเธอตีพิมพ์ออกมาถึงสามเล่ม ได้แก่ **លោហិតតែមួយ** หรือ สายเลือดเดียวกัน **អ្នកណាជាម្តាយខ្ញុំ** หรือ ใครเป็นแม่ของฉัน? และ **សំណាញ់ជីវិត** หรือ พันธนาการชีวิต จนอาจกล่าวได้ว่า ค.ศ. 2000 เป็นปีทองของสุผานีก็ว่าได้ เพราะไม่เพียงแต่จะมีผลงานทยอยออกมาหลายเรื่องเท่านั้น หากยังได้รับ*รางวัลวรรณกรรมเพื่อสันติภาพ* จากผลงานเรื่อง *สายเลือดเดียวกัน* และ *ใครเป็นแม่ของฉัน?* ของสมาคมนักเขียนเขมรพลัดถิ่นในประเทศฝรั่งเศส (AEKE) (Heng, 2018) ด้วย กระทั่งเมื่อ ค.ศ. 2004 เธอออกนิยายเรื่อง **កាលណាយើងជួបគ្នា** หรือ *เมื่อไรเราจะได้พบกัน* จนเป็นที่กล่าวถึงอีกคำรบหนึ่ง

นอกจากงานเขียนนิยายแล้วสุผานียังดำรงตำแหน่งกรรมการบริหารในสมาคมนักเขียนกัมพูชาด้วยเช่นกัน ทำหน้าที่รวบรวมนักเขียน ส่งเสริมการผลิตงานวรรณกรรม และช่วยเหลือนักเขียนในการจัดพิมพ์ จึงถือได้ว่าเธอเป็นนักเขียนที่มีบทบาทสำคัญในวงการวรรณกรรมกัมพูชา ทั้งเป็นผู้ประพันธ์ และขับเคลื่อนวงการไปพร้อม ๆ กัน

กล่าวได้ว่าจุดเด่นในผลงานของสุผานีเป็นเพราะประสบการณ์ในชีวิตที่เข้มข้น หน้าที่การงานตลอดจนบทบาทในสังคมการประพันธ์ ทำให้เธอสร้างสรรค์ผลงานออกมาได้อย่างหลากหลาย โดยเฉพาะในกลุ่มเนื้อหาที่สะท้อนประสบการณ์อันยากลำบากจากประวัติศาสตร์สงคราม นิยายทั้งหมดจึงเผยแพร่ออกมาหลังภาวะสงคราม เพื่อสื่อสารความทรงจำอันเจ็บปวดจากความยากลำบากที่ผู้คนต้องเผชิญในสภาวะสงคราม หรือการเยียวยาตนเองและผู้คนหลังสงครามให้พ้นจากความเจ็บปวดทางกายและจิตใจ โดยเฉพาะในเรื่อง ใครเป็นแม่ของฉัน สุผานีได้บันทึกลักษณะดังกล่าวลงในงานของเธอและแสดงผ่านตัวละครเอก และตัวละครย่อยต่างๆ ที่แต่ละคนได้พบเจอ ให้เรื่องราวและพฤติการณ์ของตัวละครแต่ละตัวเป็นเสมือนเรื่องเล่าเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่สุดท้ายแล้วได้หลอมรวมกันจนกลายเป็นเรื่องเล่าขนาดใหญ่ที่สื่อให้เห็นบาดแผลและการเยียวยาของชาวกัมพูชาจากประวัติศาสตร์บาดแผลที่ฝังลึกมาอย่างยาวนาน ผลงานของเธอจึงมีลักษณะเป็นเรื่องเล่าความทรงจำที่ทำหน้าที่จารึกประวัติศาสตร์ พร้อมกับเป็นความพยายามหาทางออกจากประสบการณ์อันเจ็บปวดในฐานะเรื่องเล่าเยียวยา (narrative repair) อีกด้วย

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อวิเคราะห์เรื่อง *ใครเป็นแม่ของฉัน?* ในฐานะเรื่องเล่าเพื่อการเยียวยาบาดแผลจากสงครามกลางเมืองและการสร้างมาตุภูมิแบบใหม่ของชาวกัมพูชา

ทบทวนวรรณกรรม

งานวิจัยเรื่องนี้ได้ทบทวนวรรณกรรมและประยุกต์ใช้แนวคิดเรื่องเล่า ดังรายละเอียดต่อไปนี้ เรื่อง ใครเป็นแม่ของฉัน ของ สุผานี ทำให้เห็นบาดแผลของผู้คนผ่านฉากทางประวัติศาสตร์ของประเทศกัมพูชา ระหว่างปี ค.ศ. 1972-1975 ช่วงที่ลอน นอลและเขมรแดงปกครองครองประเทศ เหตุการณ์ทางการเมืองช่วงนี้ได้สร้างบาดแผลอันยากจะเยียวยาให้กับประชาชนกัมพูชา สุผานีใช้การเล่าเรื่องจากปัจจุบัน คือในปี ค.ศ. 1999 ย้อนกลับไปหาอดีตที่ได้สร้างบาดแผลให้กับตัวละคร เราจึงได้เห็นและรับรู้สภาพของประเทศกัมพูชา ในช่วงทศวรรษ 1970-1990 ซึ่งเป็นยุคแห่งสงครามกลางเมือง และยุคแห่งการฟื้นฟูประเทศหลังเผชิญวิกฤติสงครามกลางเมือง

อีกด้านหนึ่งการที่สุผานีฉายให้เห็นภาพของสังคมในช่วงปีดังกล่าว ทำให้เห็นว่าแม้สงครามอันหนักหน่วงที่สร้างความทุกข์ยากให้กับคนกัมพูชาจะผ่านไป 2 ทศวรรษแล้วก็ตาม หลังจากที่เรื่องนี้ปรากฏตัวขึ้นในปี ค.ศ.1999 แต่บาดแผลของผู้คนยังคงอยู่ และถูกรับรู้ในความรู้สึกและความทรงจำของผู้คน เรื่องเล่านี้จึงเป็นผลผลิตที่สุผานีได้ส่งสารถึงประชาชนรุ่นหลังเพื่อบอกเล่าถึงประวัติศาสตร์และวิถีทางในการเยียวยา เป็นการบันทึกความรู้สึกเจ็บปวด แตกร้าวที่เธอและชาวกัมพูชาในรุ่นของเธอต้องพบเจอ เพื่อในที่สุดแล้วจะได้หาวิถีทางเพื่อการเยียวยา และอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขอีกครั้งในเวลาปัจจุบัน เรื่องได้เสนอว่าการเยียวยาความเจ็บปวดจากบาดแผลทางประวัติศาสตร์ การใช้เรื่องเล่าความทรงจำ และการรื้อฟื้นความสัมพันธ์ในครอบครัวขึ้นมาใหม่เป็นวิถีทางหนึ่งที่สำคัญ โดยครอบครัวในความสัมพันธ์ใหม่ดังกล่าวไม่ได้ยึดติดอยู่กับพื้นที่เชิงกายภาพเพียงอย่างเดียวเท่านั้น

การวิเคราะห์การเล่าเรื่องเพื่อการเยียวยา หรือเรื่องเล่าเยียวยา (narrative repair) ถือเป็นแนวศึกษาเรื่องเล่าที่ได้รับความสนใจแนวหนึ่งในปัจจุบัน คือการพิจารณาเรื่องเล่าในฐานะเครื่องมือหนึ่งของการเติมเต็ม การสร้างอัตลักษณ์ส่วนบุคคล หรืออัตลักษณ์ทางสังคมแบบใหม่ บทความที่น่าสนใจของเจมส์ โจชัว โคลมัน ให้ความสนใจการเล่าเรื่องเพื่อเยียวยาของปัจเจกบุคคลชนชายขอบกลุ่มครูเพศทางเลือกที่มีบาดแผลจากการถูกดูหมิ่นเหยียดหยามต่ออัตลักษณ์ความเป็นคนกลุ่มน้อยเพศทางเลือก โคลมันระบุว่าแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องเล่าเยียวยาและกระบวนการที่เรื่องเล่าถูกนำไปใช้เพื่อแก้ไขอัตลักษณ์ที่สูญเสียไปนั้นจะทำให้เห็นถึงกระบวนการที่อัตลักษณ์ของบุคคลมีความเปลี่ยนแปลงและเลื่อนไหล เห็นวิธีการที่จะเปิดพื้นที่ให้กับอัตลักษณ์ทางสังคมที่หลากหลาย ครูเพศทางเลือกในโรงเรียนแห่งหนึ่งที่ต้องปกปิดความเป็นเพศทางเลือกของตนเองในบริบทสังคมอเมริกาบางรัฐก่อนมีกฎหมายคุ้มครองเพศทางเลือก พวกเขาต้องปกปิดตัวเองทั้งต่อครอบครัว คนในชุมชน นักเรียน และเพื่อนร่วมงาน พวกเขาและเธอถูกดูหมิ่นและอาฆาตมาดร้ายอย่างไรก็ดี ครูก็มีกระบวนการใช้เรื่องเล่าเยียวยาที่แตกต่างกันไปแต่สามารถสังเคราะห์ออกมาได้เป็น 3 ลำดับ คือ ขั้นตอนการเปิดเผยเรื่องราวความเจ็บปวดผ่านการเล่าเรื่อง ขั้นตอนการเรียบเรียงเรื่องเล่าทางเลือกในจินตนาการของผู้มีบาดแผล และขั้นตอนการที่ได้รับการเยียวยา (Coleman, 2000, p. 1-2)

ในทางทฤษฎีถือว่าการเล่าเรื่องเป็น “การจัดวางโครงสร้างของประสบการณ์” (Connelly and Clandinin, 1990, p. 2, as cited in Coleman, 2000, p. 2) เรื่องเล่าเพื่อการเยียวยาจึงเป็นการจัดวางโครงสร้างของประสบการณ์อันเจ็บปวดในอดีตของผู้เล่า โดยพิจารณาเรื่องเล่าในฐานะเครื่องมือหรือวิธีการในการเยียวยาบาดแผลหรือความเจ็บปวดที่พ่วงติดมากับชีวิตของบุคคลหรือสังคม หากมองในแง่ของ

อัตลักษณ์ศึกษา (identity studies) เรื่องเล่าเยียวยาเป็นทั้งกระบวนการเติมเต็มอัตลักษณ์เดิมและสร้างอัตลักษณ์ขึ้นใหม่ภายหลังความเสียหายหรือแตกร้าวของอัตลักษณ์เดิม (damaged identities)

โครงสร้างประสบการณ์ในเรื่องเล่าประเภทนี้มักจะมีระเบียบเป็นลำดับ และดำเนินไปบนโครงสร้างการเล่าที่เอื้อต่อการเติมเรื่องราวเล็ก ๆ น้อย ๆ ซึ่งมักจะดำเนินไปบนลำดับเหตุการณ์ตามเวลาทั่วไปคือมีจุดเริ่มต้น ตรงกลาง และจุดจบ อย่างไรก็ดี เรื่องราวก็ไม่ได้ดำรงอยู่อย่างโดดเดี่ยวโดยไม่สัมพันธ์กับรูปแบบ ทั้งยังไม่ใช่ภาพตัวแทนของอัตลักษณ์เชิงแก่นสารที่ถูกกำหนดเอาไว้ล่วงหน้าหรือตายตัวแต่อย่างใด (Connelly and Clandinin, 1990, p. 2 as cited in Coleman, 2000, p. 2)

Bamberg and Georgakopoulou (2008, pp. 381-382) อธิบายว่าเรื่องเล่าขนาดเล็กเป็นรูปแบบหนึ่งของเรื่องราวที่ส่องสะท้อนให้เห็น “เรื่องเล่าที่ถูกเล่าผ่าน” เช่น ด้วยการเล่าเรื่องที่รวดเร็ว การเล่าไม่จบ หรือการเล่าซ้ำ นักวิเคราะห์เรื่องเล่าสนใจว่า ผู้คนใช้เรื่องเล่าขนาดเล็กสร้างอารมณ์ความรู้สึกและสำนึกตัวตนหรือการรับรู้อัตลักษณ์ของตนเองอย่างไร ซึ่งแตกต่างจากแนวการวิเคราะห์เรื่องราวขนาดใหญ่ที่ให้ความสำคัญกับการนำเสนอภาพของโลกและอัตลักษณ์ต่าง ๆ ที่ตายตัว มโนทัศน์เรื่องเล่าขนาดเล็กให้ความสำคัญกับการเล่าเรื่องที่ถูกมองข้ามหรือไม่ให้ความสำคัญในเรื่องเล่าหลักหรือเรื่องเล่าขนาดใหญ่ เช่น การบอกเล่าเหตุการณ์ที่กำลังเกิดขึ้น เหตุการณ์ในอนาคตที่จะเกิดขึ้น เหตุการณ์สมมุติ รวมทั้งเรื่องราวที่คู่เล่าเรื่องรับรู้ร่วมกันและนำมาอ้างถึง สิ่งที่ถูกชะลอ หรือไม่เล่า โดยเรื่องเล่าเหล่านี้มักจะมีขนาดสั้นและถูกมองผ่าน

หากพิจารณาในแง่มโนทัศน์เชิงทฤษฎี เรื่องเล่าขนาดเล็กเป็นทั้งการต่อต้านและเติมเต็มสิ่งที่ต้องการศึกษาเรื่องเล่ากระแสหลัก หรือเรื่องเล่าขนาดใหญ่ (grand narratives) มองข้าม (Bamberg and Georgakopoulou, p. 381-382) ด้วยเหตุนี้ เรื่องเล่าเยียวยาจึงเป็นเรื่องเล่าขนาดเล็กที่อาจเป็นส่วนหนึ่งในเรื่องเล่าใหญ่ เป็นผลมาจากการปฏิสัมพันธ์และการเป็นภาพตัวแทน โดยจำเป็นต้องวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างกันของเรื่องเล่าขนาดเล็กต่าง ๆ ทั้งในฐานะที่เรื่องเล่าถูกใช้ประโยชน์ และเรื่องเล่าเป็นเครื่องมือในการสร้างภาพตัวแทน (Wortham, 2001, as cited in Coleman, 2000, p. 1-2)

ในงานที่กล่าวถึงเรื่องเล่าขนาดเล็กในประวัติศาสตร์บาดแผลในประเทศไทยเรื่องที่น่าสนใจคือ ธงชัย วินิจจะกูล งานชิ้นนี้กล่าวถึงประวัติศาสตร์การเมืองไทยกรณีการปราบปรามนักศึกษาและประชาชนในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ว่าส่งผลให้เกิดบาดแผลทั้งในจิตใจของปัจเจกบุคคลผู้อยู่ร่วมในเหตุการณ์และบาดแผลทางสังคมที่ประวัติศาสตร์ความรุนแรงโดยรัฐไม่ได้รับการชำระสะสาง ในส่วนที่เป็นบาดแผลส่วนบุคคล ธงชัยเห็นว่าเหตุการณ์ครั้งนั้นส่งผลอย่างยาวนาน สร้างปมปัญหาที่ไม่กระจ่างในจิตใจของผู้ได้รับผลกระทบ เนื่องจากเป็นโศกนาฏกรรมที่เกินความคาดหมาย ไม่สมเหตุสมผลจนไม่อาจหาคำอธิบายได้ทั้งในมิติการเมือง วัฒนธรรม หรือศีลธรรม *“บาดแผลเช่นนี้ต้องการคำอธิบาย การทำความเข้าใจอย่างมีเหตุผลโดยกระจ่างจนกว่าจะรู้สึกลงตัว จึงจะสามารถสมานแผลและทำให้อดีตไม่คาราคาซัง รบกวนจิตใจอีกต่อไป แต่อดีตเช่นนี้กลับมักก่อให้เกิดความทรงจำและคำอธิบายที่ขัดแย้งสับสนหรือก่อให้เกิดผลทางการเมืองที่ไม่พึงประสงค์”* (Winichakul, 1996)

“คำอธิบายต่าง ๆ” ที่ธงชัยเรียกร้อง นัยหนึ่งก็คือการถ่ายทอดความทรงจำของปัจเจกบุคคลที่เคยถูกเรื่องเล่าหลัก 6 ตุลาฯ ในอดีตหลงลืมไปนั่นเอง ในการระลึกถึงเหตุการณ์ตุลาคม 2519 ระยะหลังจึงมีการค้นหาเจ้าของเรื่องเล่าขนาดเล็กเรื่องใหม่ๆ จากประชาชนและนิสิตนักศึกษาที่เคยเข้าร่วม หรือได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์เพื่อสร้างประวัติศาสตร์ 6 ตุลาใหม่ที่มีการเปิดพื้นที่ให้ตัวละครที่สูญหายได้เปล่งเสียงและได้มีพื้นที่ในประวัติศาสตร์บาดแผลนี้มากขึ้น กระบวนการเช่นนี้ได้ปรับเปลี่ยนให้บาดแผลถูกชำระสะสางด้วยการเล่าเรื่อง สร้างทางเลือก และผลการเยียวยา ซึ่งเป็นขั้นตอนที่มีลักษณะเดียวกันกับที่เจมส์ โจเซ่ โคลมันกล่าวถึงเรื่องประวัติศาสตร์บาดแผลของครูเพศทางเลือกในสหรัฐอเมริกานั่นเอง

งานศึกษาเรื่องประวัติศาสตร์บาดแผลที่น่าสนใจอีกเรื่องหนึ่งก็คือ ประวัติศาสตร์บาดแผล : การเยียวยาและการรื้อฟื้นความทรงจำใน Obasan Pragatwutisarn (2011, p. 78) วิเคราะห์นิยายของนักเขียนแคนาดาเชื้อสายญี่ปุ่นที่ถูกรัฐบังคับให้โยกย้ายถิ่นฐานออกจากชุมชนดั้งเดิมบริเวณชายฝั่งตะวันตกไปยังตอนในของประเทศในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 นิยายอ้างอิงบริบทและบุคคลที่มีอยู่จริงในประวัติศาสตร์ขณะเดียวกันก็ผสมผสานด้วยข้อเท็จจริงของตัวผู้เขียนเองที่ได้รับผลกระทบจากการบังคับโยกย้ายดังกล่าว ชุติมาวิเคราะห์ให้เห็นว่า นิยาย Obasan ดำเนินเรื่องด้วยเหตุการณ์ความทรงจำ ความพยายามหลงลืม และการรื้อฟื้น โดยเฉพาะความทรงจำนั้น มีลักษณะเป็นเศษเสี้ยวที่เว้าแหว่ง และกระจัดกระจาย ขนานไปกับการล่มสลายและกระจัดกระจายของชุมชนคนเชื้อสายญี่ปุ่นในแคนาดา ส่วนที่ขาดหายไปนี้อาจถือได้ว่าเป็นเรื่องเล่าขนาดเล็กที่ถูกหลงลืม การรื้อฟื้นอัตลักษณ์ส่วนบุคคลและชุมชนคือการขุดค้นเรื่องเล่าขนาดเล็กเหล่านั้นขึ้นมาเพื่อปะติดปะต่อกันทำนองเดียวกับที่กลุ่มคนไทยกลุ่มหนึ่งทำเพื่อลบบาดแผล 6 ตุลาฯ ในนิยายเรื่องนี้ ผู้อ่านจะพบว่านักเขียนพยายามใช้หลักฐานทางประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะความทรงจำส่วนบุคคลในรูปสมุดบันทึกมาเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินเรื่องเพื่อลบล้างบาดแผนที่เกิดขึ้นจากประวัติศาสตร์อันเจ็บปวด

วรรณกรรมที่มีองค์ประกอบเรื่องเป็นประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นจริงดังกรณีของ Obasan บางแง่มุมอาจจะได้รับการพิจารณาในแง่ของวรรณกรรมแนวประจักษ์พยาน (testimonial novel) แม้นิยามของวรรณกรรมประจักษ์พยานจะมุ่งเน้นการนำเสนอข้อเท็จจริงในเหตุการณ์ละเมิดสิทธิมนุษยชนสำคัญ ๆ ในประเทศที่เกิดสงครามกลางเมืองที่สร้างประวัติศาสตร์บาดแผลระดับลึก และมักจะเป็นงานเขียนรูปแบบสารคดีหรือบันทึกความทรงจำ Amratisha (2006, p. 3) วิเคราะห์นิยายของนักเขียนกัมพูชาพลัดถิ่นในสหรัฐอเมริกา เรื่อง วิบัติในสมรภูมิรัก ของวง รฐา พบว่านักเขียนสร้างวรรณกรรมให้มีหน้าที่ 3 ประการด้วยกันคือ หน้าที่ต่อเหยื่อผู้เสียชีวิต โดยใช้นิยายเป็นการบันทึกไว้ซึ่งอนุสรณ์ของผู้จากไป หน้าที่ต่อผู้รอดชีวิต เป็นเครื่องมือในการเยียวยาและหาทางออกให้กับบาดแผลในใจและแสวงหาวิถีทางในการดำรงอยู่อย่างปกติสุข และหน้าที่ต่อชนรุ่นหลัง เพื่อเป็นบทเรียนไม่ให้บาดแผลนี้เกิดซ้ำ และร่วมกันรักษาไว้ซึ่งอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกัมพูชา

ใกล้รุ่ง ตั้งข้อสังเกตที่น่าสนใจด้วยว่าวรรณกรรมประจักษ์พยานของกัมพูชาสร้างสรรค์ขึ้นด้วยเจตนาสื่อสารในพื้นที่และบริบทที่แตกต่างกัน นักเขียนพลัดถิ่นเลือกเขียนด้วยภาษาที่แตกต่างกันเพื่อจุดมุ่งหมายในการสื่อสารจากข้อเขียนกับผู้อ่านคนละกลุ่ม เช่น ในนวนิยายจะนิยมใช้ภาษาเขมรเพื่อสื่อสารกับผู้อ่านกัมพูชาให้ตระหนักถึงบาดแผลและการเยียวยา ขณะที่นิยมสื่อสารเป็นภาษาอังกฤษในงานเขียนประเภทสารคดีเพื่อยืนยันว่าเป็นเรื่องจริงที่ต้องการฟ้องร้องให้โลกได้รับรู้

จะเห็นว่างานศึกษาทั้งสามชิ้นข้างต้นได้ใช้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์มาเป็นฉากหลังของการศึกษา ธงชัยมองว่าประวัติศาสตร์ที่สร้างบาดแผล ไม่ใช่แค่ความเจ็บปวดทางกาย แต่เป็นทางอารมณ์และจิตใจของผู้คนที่ยังไม่ได้รับการเยียวยาอย่างจริงจัง ความค้างคาใจนี้เองที่ยังคงทำให้บาดแผลถูกรบกวน ซึ่งสอดคล้องกับงานของ ชุติมาที่ชี้ให้เห็นถึงความเจ็บปวดจากการสูญเสียและความไม่เข้าใจในชะตากรรม แต่สุดท้ายก็พบว่าไม่สามารถหลุดพ้นจากพันธนาการของอดีตได้ ซึ่งยืนยันแนวคิดของธงชัยที่ว่าอดีตที่ยังไม่กระจ่างจะยังคงรบกวนจิตใจอยู่เสมอ ธงชัยมองภาพรวมของผลกระทบทางการเมืองและสังคม ส่วนงานของชุติมาและใกล้รุ่งทำให้เห็นว่า ประวัติศาสตร์บาดแผลจากสงครามโลกในนิยายของนักเขียนแคนาดาเชื้อสายญี่ปุ่น ประวัติศาสตร์กัมพูชายุคเขมรแดงในนิยายของนักเขียนกัมพูชาพลัดถิ่น และประวัติศาสตร์ 6 ตุลาคม 2519 ของไทย ส่งผลกระทบโดยตรงต่อครอบครัวผู้สูญเสีย ทั้งหมดล้วนชี้ว่าสงครามทำให้ คนในครอบครัวต้องพลัดพราก ซึ่งกลายมาเป็นบาดแผลฝังใจ เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์จึงเป็นส่วนสำคัญที่สุดที่ทำให้สายสัมพันธ์ในครอบครัวต้องจบลง ทั้งมันยังทิ้งร่องรอยบาดแผลที่แยกไม่ออกจากบาดแผลในประวัติศาสตร์ของชาติ

ดังนั้นจากคำอธิบายข้างต้นแสดงให้เห็นว่าประวัติศาสตร์ส่วนบุคคลเป็นเรื่องเล่าขนาดเล็กที่ถูกรื้อฟื้นขึ้นมาเพื่อการเยียวยา ธงชัย เสนอว่าบาดแผลอันเป็นผลมาจากประวัติศาสตร์ต้องการคำอธิบายและความเข้าใจที่กระจ่างจึงจะเยียวยาได้ ใกล้รุ่ง มองถึงวิธีการเยียวยาบาดแผล และเพื่อให้สังคมตระหนักและไม่ลืมเลือนเหตุการณ์อันโหดร้ายที่ได้เกิดขึ้น สุดท้ายชุติมา มองว่าการรื้อฟื้นสายสัมพันธ์ โดยตัวละครกล้าที่จะหวนกลับไปเผชิญหน้ากับความจริง คือหนทางของการเยียวยา

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ มีขั้นตอนดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเล่าเรื่องเพื่อการเยียวยา หรือเรื่องเล่าเยียวยา ควบคู่กับการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์กัมพูชายุคเขมรแดงและสภาวะสังคมหลังสงคราม

2. ตัวบทเรื่อง **អ្នកណាជាម្តាយខ្ញុំ** หรือในชื่อภาษาไทยว่า “ใครเป็นแม่ของฉัน” ประพันธ์โดย **អ៊ុំ សុផានី** “อุม สุผานี” จัดพิมพ์โดยสมาคมนักเขียนกัมพูชาที่เป็นต้นฉบับภาษาเขมร เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับการนำเนื้อหาจากต้นฉบับภาษาเขมรมานำเสนอในบทความวิจัยนี้ ผู้วิจัยขอกำหนดแนวทางการนำมาใช้และการแปลในเบื้องต้น ดังนี้

2.1. ในการแปลเนื้อเรื่องที่จะนำมาประกอบการอธิบาย ผู้วิจัยจะแปลเพื่อเอาความเป็นหลัก ดังนั้น ผู้วิจัยจึงแปลเนื้อหาโดยมีการปรับคำและสำนวนให้เหมาะสมถูกต้องตามโครงสร้างภาษาในภาษาไทย โดยให้เนื้อหามีความสละสลวย

2.2. การอ้างอิงข้อความที่ยกมาเป็นตัวอย่างในการนำเสนอบทความวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะแสดงเฉพาะข้อความที่แปลเป็นภาษาไทยเท่านั้น และอ้างอิงเลขหน้าตามที่ปรากฏในฉบับภาษาเขมร เช่น (Oum, 2000, p. 1) หมายถึง ข้อความที่ยกมาเป็นตัวอย่างที่คัดมาจากวรรณกรรม หน้าที่ 1

3. วิเคราะห์เรื่องเล่าเยียวยาผ่านตัวละครหลัก 3 ตัว คือ สุขา เกด และ รัดฐา ว่าตัวละครมีการเยียวยาบาดแผลจากสงครามของชาวกัมพูชา

4. นำเสนอผลการวิเคราะห์และอภิปรายผล

ผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่องเล่าเยียวยาผ่านตัวละครหลัก 3 ตัว คือ สุขา เกด และ รัดฐา โดยจะแสดงผลการวิเคราะห์เป็นหัวข้อเพื่อแสดงให้เห็นถึงฉากหลัง (ช่วงที่สร้างบาดแผลให้ตัวละคร) ก่อนที่จะเกิดการเยียวยาและวิธีการเยียวยาบาดแผลของตัวละครทั้ง 3 มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. จุดบรรจบของเส้นขนานในเรื่อง ใครเป็นแม่ของฉัน?

หากพิจารณาในแง่ของโครงเรื่องจะพบว่าเรื่องเล่านี้สร้างขึ้นด้วยโครงเรื่องหลัก ๆ 2 โครงเรื่อง คือ โครงเรื่องว่าด้วยชีวิตที่กลายไปเป็นเด็กกำพร้าของตัวละครวัย 10 ขวบในทศวรรษ 1990 และโครงเรื่องที่ว่าด้วยการแสวงหาครอบครัวที่สมบูรณ์ของอดีตเด็กกำพร้าในทศวรรษ 1970 เส้นเรื่องทั้งสองดำเนินไปแบบคู่ขนานกัน จนกระทั่งเรื่องได้จัดวางให้มาบรรจบกันด้วยเหตุการณ์อุบัติเหตุ เด็กกำพร้ายากจนจากชุมชนแออัดได้เข้าไปอยู่ในครอบครัวที่ร่ำรวย ขณะที่ครอบครัวที่ร่ำรวยก็กำลังต้องการลูกเพื่อเยียวยาบาดแผลจากสงครามเมื่อ 1970 ของตัวเอง อุบัติเหตุจึงเป็นจุดพลิกผันของเรื่องที่ทำให้เส้นเรื่องคู่ขนานได้บรรจบกัน ทั้งยังเป็นเสมือนการได้ถ่ายถอนพิษจากบาดแผลสงครามที่สร้างความอ่อนแอให้กัมพูชาตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน

ใครเป็นแม่ของฉัน? เปิดเรื่องด้วยตัวละครเด็กกำพร้าวัย 10 ขวบจากชุมชนแออัดในเมืองหลวงของกัมพูชาชื่อ สุขา ในฉากพระบรมราชวัง ณ กรุงพนมเปญ ที่คราคร่ำไปด้วยนักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศ รวมถึงแม่ค้าท้องถิ่นที่เร่ขายของกินของฝาก สุขาได้รับการนำเสนอให้มีเอกลักษณ์ที่ขยัน เฉลียวฉลาดและใฝ่รู้ เธอจึงได้รับการยกย่องทั้งจากบทบาทแม่ค้าขายของและนักเรียน นอกห้องเรียน สุขาเป็นหนึ่งในแม่ค้าหน้าวังที่ขายลูกอมและของกินเล่นให้นักท่องเที่ยว กิจวัตรประจำวันของเธอคือเมื่อกลับจากโรงเรียนเธอจะออกไปขายของทุกวัน เป็นเสาหลักของครอบครัวแทนแม่นางพิมที่เจ็บป่วยออด ๆ แอด ๆ ทั้งสองแม่ลูกอาศัยอยู่ในกระท่อมไม้ไม่ไกลจากวัดปทุม เธอเป็นที่รักของพ่อค้าแม่ค้าในละแวกนั้น ไม่ว่าจะเป็นน้าลำ ลุงสัน รวมถึง ฉายเด็กกำพร้ารุ่นพี่ วันหนึ่งสุขาประสบอุบัติเหตุ และได้รับความช่วยเหลือจากคุณมุม หญิงสาวผู้ร่ำรวย

โศกนาฏกรรมที่นำไปสู่การเริ่มต้นใหม่ของสุขาคือ เหตุเพลิงไหม้ครั้งใหญ่ในย่านชุมชนแออัดที่เธอแม่ น้าลำ ลุงสัน ฉาย และตัวละครคนอื่น ๆ อาศัยอยู่ เนื่องจากกระท่อมปลูกติดกันทำให้เพลิงลุกไหม้และเผากระท่อมจนวอดวาย รถดับเพลิงเข้าไม่ถึงเพราะถนนแคบ นางพิมเสียชีวิตในกองเพลิง สุขากลายเป็นเด็กกำพร้าและไร้บ้าน น้าลำจึงรับสุขาไปดูแล ต่อมาคุณมุมและครอบครัวของเธอทราบข่าวจึงมารับสุขาไปอยู่ด้วยในฐานะลูกคนสุดท้อง แต่ไม่นานนัก คุณหญิงเกดน้าสาวของคุณมุมกลับมาจากฝรั่งเศสเพื่อหาเด็กกำพร้าไปเลี้ยงนัยว่าเพื่อเป็นการตอบแทนและเยียวยาแผ่นดินกัมพูชาที่ผู้คนตกระกำลำบาก เมื่อเห็นสุขาเข้าเกดก็พึงพอใจรับเด็กหญิงไปเป็นลูกบุญธรรม หลังตกลงเป็นแม่-ลูกบุญธรรม เรื่องก็เปลี่ยนมุมมองจากที่

เคยขับเน้นชีวิตสุขาก็ไปขับเน้นชีวิตของคุณหญิงเกดแทน ระหว่างรอเครื่องบินไปประเทศฝรั่งเศส สุขาและคุณหญิงเกดพบผู้ร่วมเดินทางเพิ่มมาชื่อรัดฐา เขาเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการเก็บกู้ระเบิดขององค์การสหประชาชาติ ในภายหลังเขาได้เป็นเพื่อนชายคนสนิทของเกด ช่วงที่รอเครื่องออกรัดฐาพูดถึงชะตากรรมของบ้านเมืองในอดีตโดยเปรียบตัวเองเป็นสะพานมีชื่อว่า ‘สะพานสังคมราษฎรนิยม’ หรือ ‘สะพานโจรยจงวา’ แต่กลับถูกทำลายในช่วงภาวะสงครามกลางเมือง ปี ค.ศ. 1972 ที่กัมพูชาอยู่ภายใต้ระบอบสาธารณรัฐ ส่วนเกดเธอได้เล่าถึงเบื้องหลังชีวิตที่ต้องประสบในภาวะสงครามที่ปกครองโดยเขมรแดง ที่เริ่มในปี ค.ศ. 1975 ของรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตย ว่าทำให้เธอต้องพลัดพรากจากครอบครัวไปตลอดกาล โดยเรื่องเล่าเริ่มต้นตั้งแต่ชีวิตของเกดตั้งแต่เด็ก ๆ ที่สงครามทำให้เธอขาหัก ครอบครัวต้องอพยพหนีสงคราม ต้องเปลี่ยนชื่อพ่อต้องหลบหนี แม่และน้องชายเสียชีวิตเพราะความอดอยากในห้วงเวลาที่เกิดโรคระบาด

เกด รัดฐา และสุขากลับมายังมาตุภูมิ ในปี ค.ศ. 1999 เมื่อสุขาอายุได้ 13 ปี ได้ไปเยี่ยมฉาย น้าลำลุงสัน (ที่แต่งงานกันเพื่อเริ่มต้นครอบครัวใหม่หลังสงคราม) ที่หมู่บ้านจัดสรรซึ่งรัฐบาลสร้างขึ้นใหม่และให้ชาวบ้านในชุมชนแออัดที่เคยถูกไฟไหม้ย้ายเข้าไปอยู่ น้าลำเล่าความจริงว่าสุขาไม่ใช่ลูกแท้ ๆ ของแม่พิน แต่เป็นลูกของแม่สุขุม ที่ได้เสียชีวิตหลังคลอดสุขาได้เพียง 5 เดือนในค่ายอพยพ พินที่เป็นเพื่อนสนิทของสุขุมรับสุขามาเลี้ยงดูจนกระทั่งสงครามสงบลง จึงเดินทางกลับเข้ามาในพนมเปญ ได้เจอน้าลำและออกเงินซื้อที่ดินให้น้าลำปลูกบ้านอยู่ใกล้กัน เมื่อน้าลำพูดจบรัดฐาจึงกล่าวเสริมคำของน้าลำต่อว่า เมื่อเขาได้เห็นรูปสุขุมในล็อกเกตที่สุขาสวมอยู่ก็จำได้ทันทีว่านั่นคือสิ่งของ ๆ คนรักที่เขาตามหามาตลอด ความจริงจึงปรากฏว่า สุขาคือลูกสาวแท้ ๆ ของเขา

การพบกันของตัวละครทุกตัวในครั้งนี้จึงถูกนำเสนอให้เหมือนกับการฟื้นฟูหรือรื้อฟื้นครอบครัวขึ้นมาใหม่อีกครั้ง ภายใต้นิยามใหม่ของครอบครัวแบบเครือญาติ หรือครอบครัวที่ร่วมอัตลักษณ์ความเป็นคนกัมพูชาด้วยกัน เกด รัดฐา สุขา คือ ครอบครัวที่ต้องออกไปไขว่คว้าหาโอกาสแห่งความเจริญก้าวหน้าเพื่อกลับมาเป็นส่วนหนึ่งของการฟื้นฟูประเทศจากสงคราม ขณะที่ครอบครัวน้าลำ ลุงสัน ฉาย ที่ตัดสินใจจะอยู่อาศัยเป็นครอบครัวเดียวกันเป็นครอบครัวที่ค้ำจุนความเป็นกัมพูชาให้คงอยู่ในบรรยากาศการฟื้นฟูประเทศหลังสงคราม

การรวมเป็นครอบครัวจึงเป็นการเยียวยาซึ่งกันและกันของทุกคน สุขาได้พบพ่อที่แท้จริง ได้รู้ว่าใครคือแม่ผู้ให้กำเนิดและมีเกดเป็นแม่เลี้ยง เกดได้ทำหน้าที่แม่บุญธรรมตามที่เธอตั้งความหวังไว้ รัดฐาได้พบกับลูกสาวและมีเกดเป็นภรรยา น้าลำรับฉายเป็นลูก มีน้าสันเป็นสามี สุขาที่จะตั้งใจศึกษาเล่าเรียนเพื่อนำความรู้กลับมาพัฒนาประเทศกัมพูชาต่อไป และช่วยเหลือเพื่อนร่วมชาติต่อไป ส่วนฉาย รัดฐาได้ส่งเสียให้เรียนต่อด้วยเช่นกัน นี่จึงเป็นการพยายามรื้อฟื้นความเป็นครอบครัวภายใต้สภาพทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงของเรื่องเล่านี้

2. สงครามกลางเมืองกัมพูชาในฐานะบริบททางสังคมและประวัติศาสตร์ของเรื่องเล่า

บริบททางสังคมของกัมพูชาที่เป็นฉากหลังและเป็นกำลังในการขับเคลื่อนให้เรื่อง ใครเป็นแม่ของฉัน ดำเนินไปตามลำดับต่าง ๆ มีสองช่วงคือช่วงปี ค.ศ. 1972-1975 และ ช่วงปี ค.ศ. 1994-1999 ช่วงแรกเป็นจุดเริ่มต้นของบาดแผลที่สร้างความเจ็บปวด แตกร้าว และกระจัดกระจาย สภาพของชุมชนที่ถูกทำลายอย่างย่อยยับ ส่วนช่วงหลังคือเวลาแห่งการเยียวยาและฟื้นฟูอัตลักษณ์ใหม่

ช่วงแรกคือ ปี ค.ศ. 1972-1975 สังคมกัมพูชาในช่วงระยะเวลานี้ตกอยู่ในความวุ่นวายที่คนในชาติแบ่งฝ่ายเป็นหลายกลุ่ม ลอน นอลขึ้นเป็นประธานาธิบดี และเจ้าสิริมตะผู้มีอิทธิพลในวงการธุรกิจขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี ภายใต้การสนับสนุนของสหรัฐฯ ทำปฏิวัติสมเด็จสีหนุทำให้เขาต้องลี้ภัยไปที่ประเทศจีนและจัดตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นที่นั่น การทิ้งระเบิดของสหรัฐฯ ทำลายโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ ผลผลิตภาคการเกษตรได้รับความเสียหายย่อยยับ ชาวนาในชนบทจึงหันไปเข้าร่วมกับกลุ่มเขมรแดงมากขึ้น นี่จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมให้ขบวนการคอมมิวนิสต์กัมพูชาหรือ “เขมรแดง” สามารถเติบโตและขึ้นมามีอำนาจในที่สุด (Theeravit & Phasuk, 2000, p. 29)

ในปี ค.ศ. 1970 ธนาคารโลกประมาณการไว้ว่ากัมพูชามีประชากร 6.9 ล้านคน (Indochina Studies Center, 2008, p. 81) กลางปี ค.ศ. 1972 เขมรแดงมีกองกำลังติดอาวุธประมาณหนึ่งแสนคนเข้าควบคุมพื้นที่มากกว่าครึ่งหนึ่งของประเทศและมีประชาชนอยู่ภายใต้การปกครองประมาณ 40% ของประชากรทั้งหมด ที่อยู่ตามชนบท ส่วนมากเป็นวัยรุ่นที่ไม่ได้รับการศึกษา (Theeravit & Phasuk, 2000, p. 30) ต้นปี ค.ศ. 1975 เขมรแดงเคลื่อนพลเข้ายึดกรุงพนมเปญสำเร็จ จัดตั้งรัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตย โดยมีเป้าหมายสำคัญอยู่ที่การสร้างสังคมใหม่

เขมรแดงภายใต้การนำของพอลพต มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่ยกเลิกสถาบันกษัตริย์ สมเด็จสีหนุถูกกักบริเวณในพระราชวัง พร้อม ๆ กับระบบต่าง ๆ ถูกยกเลิก เปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม อพยพคนในเมืองพนมเปญออกสู่ชนบท ให้คนชนบทเข้ามาอยู่ในเมือง นี่จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการทำลายโครงสร้างทางชนชั้น ระบบเงินตราไม่มีค่า ร้านค้า การแพทย์สมัยใหม่ไม่มีให้ประชาชนทั่วไป โรงเรียน วัด ศาสนา การใช้ภาษา การแต่งกาย และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัว ชาย-หญิง ถูกเปลี่ยนใหม่ (Nuchpiam, 1999, p. 78) นี่เป็นการทำลายความสัมพันธ์ในระบบครอบครัว โดยการเข้าไปแทรกแซงความสัมพันธ์ที่เป็นการลดบทบาทภายในครอบครัวลง

นอกจากนี้ยังเป็นการทำลายรูปแบบเครือข่ายของชุมชนที่เป็นเพื่อนบ้านกัน เพราะถูกจับแยกย้ายไปคนละทิศทาง ทำให้โครงสร้างสังคมที่เคยช่วยเหลือเกื้อกูลแบ่งปันกันพังทลายลง แปรเปลี่ยนเป็นการเอาตัวรอดเฉพาะครอบครัวของตนเองแทน นอกจากนี้เพื่อที่จะสร้างสังคมใหม่ที่มีความเป็นชนบทอย่างแท้จริง มีการจัดตั้งคอมมูน เพื่อควบคุมวิถีชีวิต ชั่วโมงการทำงาน และอัตราการปันส่วนอาหาร (Nuchpiam, 1999, p. 79) การใช้ระบบ “คอมมูน” นี้รัฐจะเป็นผู้ควบคุมวิถีชีวิตว่าแต่ละคนมีหน้าที่ทำงานอะไร

แม้ว่าภาคการเกษตรจะดึงคนเข้ามาได้มากขึ้นแต่แรงงานกลับขาดประสิทธิภาพเพราะส่วนมากเป็นคนเมืองไม่มีความรู้ด้านการทำเกษตร ส่งผลให้ภาคการเกษตรที่ตอนแรกรัฐบาลมีเป้าหมายจะพัฒนาเศรษฐกิจและสร้างผลผลิตที่เพิ่มขึ้นได้มากกลับเป็นตรงกันข้าม ผู้คนเริ่มอดอยากซึ่งปัจจัยดังกล่าวเมื่อถูกใช้แรงงานอย่างหนักแต่อาหารที่ได้กลับเท่าเดิมหรือน้อยกว่าเดิม ทำให้แรงงานภาคการเกษตรลดลงเพราะผู้คนล้มตายจากการขาดแคลนอาหาร ขาดยารักษาโรคพื้นฐานเป็นจำนวนมาก ช่วงนี้เองที่ได้ก่อตัวขึ้นเป็นบาดแผล อีกด้านหนึ่งความช่วยเหลือประเทศข้างเคียงอย่างประเทศไทยได้ตั้งศูนย์อพยพขึ้น ประชาชนกัมพูชาบางส่วนจึงได้อพยพหนีภัยสงครามมายังศูนย์อพยพแถบชายแดนฝั่งประเทศไทยจำนวนมาก เพราะทนการกดขี่ ความอดอยาก โรคภัยและงานในภาคการเกษตรไม่ไหว หรือบางส่วนเข้ามาเพื่อหาช่องทางจะลี้ภัยสงครามไปยังประเทศที่สามโดยเฉพาะฝรั่งเศส

ช่วงที่สอง ปี ค.ศ. 1994-1999 กัมพูชากำลังฟื้นตัวจากสงครามกลางเมือง ผู้คนตั้งรกรากสร้างบ้านเรือนและทำมาหากินบนพื้นที่ว่าง โดยรัฐไม่ได้เข้ามาจัดสรรพื้นที่อย่างเป็นระบบเท่าที่ควร เพราะด้านการเมืองยังคงมีความวุ่นวายที่ดำเนินมาต่อเนื่อง อีกทั้งรัฐบาลกัมพูชาได้หันมาใช้ระบบเศรษฐกิจการตลาด มีการขายหรือโอนธุระกิจที่รัฐเป็นเจ้าของให้แก่เอกชนเป็นเจ้าของแทน เราจึงได้เห็นเอกชนเป็นจำนวนมาก เริ่มประกอบอาชีพการค้าปลีกได้อย่างเสรีมากขึ้น (Theeravit & Phasuk, 2000, p. 87-89)

ภาพรวมด้านเศรษฐกิจในทศวรรษ 1990 มีแนวโน้มของการค่อย ๆ ฟื้นตัว มีการก่อตั้งศูนย์ปฏิบัติการทุ่นระเบิดกัมพูชา (CMAC) ในปี ค.ศ. 1992 ในระหว่างการดำเนินงานขององค์กรบริหารชั่วคราวแห่งสหประชาชาติในกัมพูชา (UNTAC) (Ouppapong, 2020, p. 23) เพื่อทำการเก็บกู้ระเบิดให้ประชาชนเดินทางได้สะดวกและยังเป็นการเพิ่มพื้นที่การเกษตร ทำให้ส่งออกผลผลิตทางการเกษตรได้มากขึ้นจากใน ปี ค.ศ.1994 อยู่ที่ 11.1% เพิ่มขึ้น เป็น 20.6.% ในปี ค.ศ. 1999 (Theeravit & Phasuk, 2000, p. 79) แม้เศรษฐกิจจะมีการหยุดชะงักบ้างเพราะความไม่แน่นอนของเหตุการณ์ทางการเมือง ความช่วยเหลือจากภายนอกถูกระงับ นักลงทุนจากภายนอกชะลอการลงทุน และยังประสบภาวะภัยแล้งซ้ำเติมอย่างหนักในปี ค.ศ. 1998 จนกระทั่งประเทศเข้ารูปเข้ารอยใน ปี ค.ศ. 1999 โดยเฉพาะภาคเศรษฐกิจกลับมาฟื้นตัวเด่นชัดขึ้น เพราะสหประชาชาติได้ส่งกองกำลังทหารและพลเรือนเข้ามาช่วยฟื้นสร้างเสถียรภาพทางการเมืองและเศรษฐกิจได้ในระดับหนึ่ง

เรื่องเล่าได้นำเสนอดังที่กล่าวมาเป็นฉากหลัง แสดงภาพชีวิตของตัวละครในฉากประวัติศาสตร์แห่งความเลวร้ายนั้น ยุคเขมรแดงที่ทำให้ผู้คนต้องเดินทางอพยพออกจากบ้านตนเองมุ่งหน้าสู่ชนบทและชายแดนเป็นผู้อพยพรอลี้ภัยไปต่างประเทศ ประชาชนเหล่านี้ต้องเผชิญกับความขาดแคลนอาหารและความตาย นำมาซึ่งสูญสิ้นระบบความสัมพันธ์ด้านครอบครัวด้วย

เรื่องได้บันทึกความวุ่นวายและความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในช่วงภาวะสงครามและหลังสงครามไว้อย่างน่าสนใจ เป็นต้นว่าความรู้สึกอันเจ็บปวดเพราะสูญเสียคนในครอบครัว ซึ่งเป็นจุดเด่นของการบันทึกประวัติศาสตร์ภายใต้อารมณ์และความรู้สึกของผู้มีบาดแผล ในแง่ของการสะท้อนประวัติศาสตร์เรื่องเล่าได้ทำหน้าที่ขยายความจริงของประวัติศาสตร์ไปพร้อม ๆ กันด้วย โดยการสะท้อนให้เห็นถึงภาพความทุกข์ยากและการพังทลายของระบบต่าง ๆ ในสังคม โดยเฉพาะระบบราชการ ระบบชุมชน และระบบความสัมพันธ์ในครอบครัว หากกล่าวในมุมนี้ ก็ถือได้ว่า *ใครเป็นแม่ของฉัน?* ก็มีฐานะเป็นนิยายประจักษ์พยานที่เต็มไปด้วยศิลปะการเขียนที่สามารถโน้มน้าวผู้อ่านได้เป็นอย่างดี

3. การเยียวยาด้วยการเผชิญหน้ากับบาดแผล

ในช่วง ค.ศ. 1994-1999 เข้าใจกันว่าเป็นช่วงของการฟื้นฟูประเทศภายหลังสงครามกลางเมือง ผู้คนในประเทศขาดแคลนอาหารน้อยลง แต่ในความเป็นจริงแล้วสภาพที่ประเทศย่อยยับจากการทิ้งระเบิด ระบบโครงสร้างพื้นฐานยังไม่ถูกฟื้นฟูเท่าที่ควร มิหนำซ้ำอย่างน้อยในปี ค.ศ. 1996 ยังคงมีการสู้รบจากกองกำลังเขมรแดงที่ยังคงเคลื่อนไหวอยู่ตามชนบท ทำให้ความช่วยเหลือจากภายนอกที่เป็นงบประมาณเพื่อใช้ฟื้นฟูประเทศถูกนำไปใช้ในด้านการป้องกันประเทศและความมั่นคงเสียเป็นส่วนใหญ่ ผู้คนในประเทศจึงยังต้องเผชิญกับความยากจนและขาดแคลนอาหารเพราะผลผลิตจากภาคการเกษตรไม่ได้ถูกนำมาหล่อเลี้ยงคนในชาติ แต่กลับนำไปเป็นสินค้าส่งออกเพื่อนำเงินมาใช้ทางการทหารแทน (Nuchpiam, 1999, p. 226)

ในเรื่อง *ใครเป็นแม่ของฉัน* สุผานีให้ตัวละครสุขาที่เป็นเด็กผู้หญิงวัย 10 ขวบเป็นผู้ดำเนินเรื่อง เรื่องได้เล่าว่า สุขาอาศัยอยู่ในกระท่อมไม้ของชุมชนแออัดแห่งหนึ่งในเมืองพนมเปญยุคทศวรรษ 1990 เธอสวมบทเป็นเสาหลักของครอบครัวที่มีเพียงเธอและแม่ที่ไม่แข็งแรงเจ็บป่วยกระเสาะกระแสะทำงานไม่ไหว โดยยึดอาชีพเป็นแม่ค้าต่อจากแม่ ขายของกินเล่นอยู่ที่หน้าวังจตุรมุขให้กับนักท่องเที่ยว วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และเรื่องราวที่เกิดขึ้นรอบ ๆ ตัวของสุขาได้เผยให้เห็นการดิ้นรนของผู้คนและตัวสุขาเองที่ต้องต่อสู้กับความยากจนและขาดแคลนอาหาร จนบางครั้งถึงกับต้องหลอกลวงต้มตุ๋น (Oum, 2000, p. 20) เรื่องแสดงให้เห็นบาดแผลของสุขาคือการที่เธอต้องเผชิญกับความยากจน ความอดอยาก และความเหลื่อมล้ำ สถานภาพของสุขาจึงสื่อให้เห็นสภาพสังคมและเศรษฐกิจกัมพูชาทศวรรษ 1990 ที่เป็นผลพวงจากสงครามในทศวรรษ 1970 นั่นเอง การพัฒนาอย่างเหลื่อมล้ำ สุขาและเพื่อนบ้านในชุมชนแออัดต้องออกมาเป็นแรงงานขายของให้แก่นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาจากดินแดนที่พัฒนาแล้วอื่น ๆ ความเหลื่อมล้ำเหล่านี้ไม่เพียงแสดงผ่านตัวละคร ฉาก และการแต่งกายเท่านั้น หากยังแสดงออกผ่านอาหารอีกด้วย ดังตอนหนึ่งที่สุผานีสื่อผ่านภาพสุขาขณะอยู่ในโรงเรียนว่าเธอไม่มีเงินซื้ออาหารจนต้องกินมะยมดองเปรี้ยว ๆ ของเพื่อนแทนมื้อเช้า

> “เด็กหญิงจึงได้แต่ยืนนิ่งอยู่ตรงระเบียงหน้าห้อง มองดูเพื่อนนักเรียนคนอื่น ๆ วิ่งเล่นกัน อย่างสนุกสนาน กลิ่นหอมของเนื้อวัวย่างลอยมาทำให้เธอเผลอกลืนน้ำลาย เพื่อนของสุขา ชื่อสุวรรณ ถือมะยมดองมายืนอยู่ข้าง ๆ แล้วชวนสุขาให้กินมะยมดองนั้น สุขาหยิบมะยมดอง มาลูกหนึ่งใส่ปาก แล้วทำหน้าเปรี้ยวจี๊ด ในขณะที่จมูกกำลังสูดกลิ่นหอมของเนื้อย่าง ที่ชวนให้น้ำลายสอ” (Oum, 2000, p. 10)

ข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นทั้งความไร้โอกาสทางเศรษฐกิจของสุขา เธอเป็นตัวแทนชาวกัมพูชารุ่นหลังที่ได้รับผลกระทบจากสงครามกลางเมือง ยากจนและขาดโอกาสเข้าถึงแม้แต่อาหารครบสามมื้อ นอกจากนั้น เรื่องยังแสดงภาพโรงเรียนในฐานะพื้นที่จำลองของการรวมกลุ่มของคนต่างชนชั้นและสถานะทางเศรษฐกิจอีกด้วย ดังได้กล่าวถึงตัวละครชื่อ อุดม ที่มีช็อกโกแลตกิน สื่อถึงลำดับชั้นของอาหารที่นักเขียนนำมาใช้เพื่อแบ่งชั้นตัวละคร ด้วยจุดมุ่งหมายที่จะสื่อสารปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำหลังสงคราม โรงเรียนในทศวรรษ 1990 จึงเปรียบเสมือนภาพจำลองของประเทศกัมพูชาที่ประกอบขึ้นจากคนหลายชนชั้น คนที่ร่ำรวยอย่างอุดมและครอบครัวของเขาสามารถเข้าถึงความทันสมัยและฐานะทางเศรษฐกิจที่เพียบพร้อม นักเขียนตั้งชื่อให้ตัวละครว่า “อุดม” นัยหนึ่งเพื่อสื่อนัยของความเป็นผู้ที่เกิดมาสมบูรณ์ แต่ความสมบูรณ์เพียบพร้อมของเขาก็สะท้อนให้เห็นด้านกลับ คือความอดอยากยากไร้ที่ตัวละครอย่างสุขาและคนอื่น ๆ ในชุมชนแออัดต้องเผชิญ อุดม และสุขา จึงเป็น 2 ตัวละครที่เรื่องจัดวางให้สื่อความหมายในลักษณะคู่ตรงข้าม (binary opposition) เพื่อสื่อหมายถึงการพัฒนาของประเทศกัมพูชาในช่วงทศวรรษ 1990 ว่าก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำสุดขั้ว ในกัมพูชาช่วงนั้นแม้จะดูทันสมัย และเปิดรับความเป็นตะวันตก แต่การพัฒนานั้นก็ได้ทำให้ “เด็กกำพร้าจากสงคราม” ร่วงหล่นลงไปในความด้อยโอกาสจำนวนไม่น้อย

การพยายามสื่อความหมายนี้ผ่านสัญญะหลาย ๆ อย่าง เช่นช็อกโกแลตที่อุดมนำมาให้สุขา และเนื้อย่างหอมกรุ่นมื้อเช้าที่สุขาอยากกิน ช็อกโกแลตถือเป็นสัญญะของความทันสมัยแบบตะวันตก ช็อกโกแลตในบริบทนี้ในครรลองของเรื่องอาจเป็นของหวานที่เด็กชอบ แต่ในระบบสัญญะ ช็อกโกแลตคือตัวสื่อความหมาย (signified) ถึงความทันสมัยและความร่ำรวย การที่อุดมหยิบยื่นช็อกโกแลตให้สุขา จึงสื่อถึงการแบ่งปัน

ผลประโยชน์จากยุคสมัยใหม่ของผู้มีฐานะแก่ผู้ที่ยากจนซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ หากพิจารณาจากข้อค้นพบของใกล้รุ่ง อามระดิษ ที่ตั้งข้อสังเกตว่านักเขียนกัมพูชาเลือกเขียนวรรณกรรมภาษาเขมรเพื่อสื่อสารถึงชาวกัมพูชาด้วยกันเพื่อชี้แนะแนวทางในการเยียวยาบาดแผลจากประวัติศาสตร์ยุค 1970 การที่สุผานีสร้างให้อุดมแบ่งปันช็อกโกแลตแก่สุขาจึงสื่อนัยถึงการที่วรรณกรรมพยายามทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยผลประโยชน์ให้ตกถึงแก่คนทุกชั้น โดยการเรียกร้องผู้มีฐานะและโอกาสทางสังคมและเศรษฐกิจในยุคพัฒนาและฟื้นฟูของทศวรรษ 1990 เอื้อเฟื้อแบ่งปันแก่คนยากจนอีกจำนวนมากที่ซ่อนตัวอยู่ในซอกหลืบของตึกสูงใหญ่ และศาสนสถานสำคัญอันเคยเป็นสัญญะของความยิ่งใหญ่ทางวัฒนธรรมของกัมพูชาแต่อดีต

สุผานีได้นำเสนอเหตุการณ์ที่สำคัญเหตุการณ์หนึ่งในเรื่องเพื่อตอกย้ำให้เห็นถึงบาดแผลใหม่ของเด็กกำพร้าในทศวรรษ 1990 ก็คือเหตุการณ์ไฟไหม้ในชุมชนแออัดกลางเมืองพนมเปญที่ทำให้สุขาสูญเสียบ้านและแม่ ประวัติศาสตร์กัมพูชาระบุว่าในช่วง 1994 สังคมกัมพูชายังคงมีการสู้รบกับกองกำลังเขมรแดงที่หลงเหลืออยู่และยังคงเคลื่อนไหวอยู่ตามชนบท จากเหตุการณ์ทางการเมืองที่ยังไม่ยุติ ความช่วยเหลือจากภายนอกที่เป็นงบประมาณฟื้นฟูถูกนำไปใช้ในด้านการป้องกันประเทศและความมั่นคงเสียเป็นส่วนใหญ่ ไม่ได้เพื่อพัฒนาสังคมที่เอื้อประโยชน์แก่ประชาชนนัก สุผานีได้ใช้ฉากประวัติศาสตร์ดังกล่าวเพื่อบอกเล่าว่าความวุ่นวายในประเทศกัมพูชาที่ยังไม่ยุติอย่างถาวรในเขตชนบท ขณะที่กลางเมืองใหญ่เหล่าเด็กกำพร้าผลพวงจากสงครามทศวรรษ 1970 ก็ต้องเผชิญกับสงครามเศรษฐกิจและปัญหาความมั่นคงในชีวิตที่เกิดจากการพัฒนาที่กระจุกตัวอยู่เฉพาะในหมู่ชนชั้นนำที่เข้าถึงเงินทุนและการช่วยเหลือมากกว่า ไฟไหม้ย่านชุมชนแออัดที่สุขาอาศัยอยู่จึงเหมือนกับสงครามกลางเมืองใหญ่ที่เกิดขึ้นซ้ำรอย เพียงแต่คราวนี้เป็นสงครามที่เกิดจากปัญหาความเหลื่อมล้ำ ชาวชุมชนไม่สามารถเข้าถึงการบริการของรัฐได้ (รถดับเพลิงเข้าไม่ถึงเพราะเป็นชุมชนแออัด) ผู้คนจำนวนมากจึงสูญเสียสภาพครอบครัวและทรัพย์สินจากเหตุการณ์ดังกล่าว ดังข้อความที่ว่า

> ...สายตาของสุขาจ้องนิ่งอยู่ที่กระท่อมที่ซึ่งแม่ผู้เป็นที่เคารพรักได้ทรุดฮวบลงไป ยังไม่ทันรู้สึกตัว เธอก็กระโจนออกไปราวกับมีใครผลักจากด้านหลังสุขาพุ่งเข้าไปหาแม่ แต่ไอความร้อนของไฟก็ไม่ยอมให้เธอฝ่าเข้าไป เธอทำได้เพียงกรีดร้องและยืนมองกลุ่มไฟที่กำลังโหมลุกไหม้กระท่อมเล็ก ๆ ที่กำลังกลืนร่างแม่ของเธอในวัย 40 ปี ท่ามกลางความร้อนผ่าวและความทรมานไม่นานกระท่อมกับเรือนร่างของแม่พินก็กลายเป็นเถ้าถ่านชวนหดหู่ใจ... (Oum, 2000, p. 29)

จากข้อความข้างต้น สงครามที่คนยากจนในเมืองหลวงต่อกรไม่ได้ ทำให้ครอบครัวพังทลายลงอีกครั้งไม่แตกต่างจากสงครามทศวรรษ 1970 ที่เคยเกิดขึ้นกับคนรุ่นแม่ของสุขาแต่อย่างใด สุขากลายเป็นเด็กกำพร้าจากเหตุการณ์นี้ การสูญเสียแม่และบ้านได้สร้างบาดแผลขึ้นในใจของสุขา เมื่อไม่มีแม่เธอก็ไม่ใช่ลูกของใครอีกต่อไป หมายถึงการถูกตัดขาดจากสายใยความผูกพันเดียวที่มี และเมื่อไม่มีบ้านเธอก็ได้หลุดลอยออกจากพื้นที่ไม่มีแหล่งที่อยู่ที่ชัดเจน พื้นที่ทางกายภาพที่เคยรองรับชีวิตของเธอก็หายไปด้วย สภาวะนี้ทำให้เธอต้องออกจากบ้านเกิดเมืองนอนไปสู่พื้นที่อื่นที่ไม่คุ้นเคย คือการไปอยู่ที่ประเทศฝรั่งเศสกับเกดที่เป็นแม่บุญธรรม

ตัวละครที่ชีวิตเต็มไปด้วยบาดแผลอีกคนหนึ่งก็คือ เกด หรือ หงส์ เกตยา ความทรงจำของเกดเกี่ยวกับอดีตในวัยเด็กเผยให้เห็นบาดแผลที่เกิดขึ้นกับเธอคือบาดแผลจากสงครามและการพังทลายของครอบครัวที่มี พ่อ แม่ และน้องชาย เกดคือหนึ่งในผู้รอดชีวิตที่ต้องก้าวข้ามบาดแผลจากยุคเขมรแดง บาดแผลของเธอฝังลึกและชัดเจนที่สุดในเรื่อง ปรากฏบาดแผล 2 แบบคือ บาดแผลที่เกิดจากความเจ็บปวดทางกายและใจ

แบบแรกคือบาดแผลที่เกิดกับร่างกายของเธอเกิดขึ้นตอนเธออายุ 10 ขวบ จากการทิ้งระเบิดของสหรัฐฯ ช่วงปี ค.ศ. 1972-1975 ที่มีลอนนอลเป็นผู้นำรัฐบาล เธอถูกสะเก็ดระเบิดเข้าที่ขาซ้ายขณะที่กลับจากการไปหยิบนิตยสารและกำลังวิ่งกลับหลุมหลบภัย แม้จะไม่เสียขาแต่ก็ต้องเข้าเฝือกนานนับเดือน บาดแผลนี้จึงเป็นบาดแผลเชิงประจักษ์ที่ทิ้งร่องรอยของสงครามให้ประทับอยู่บนร่างกายของเกด

บาดแผลแบบที่สองเกิดจากการสูญเสียครอบครัวที่ถือเป็นบาดแผลทางใจ เมื่อครอบครัวของเธออันประกอบด้วยพ่อสาวัต แม่ภุม และอารุณน้องชายเสียชีวิตในช่วงที่เขมรแดงปกครอง เธอต้องเปลี่ยนชื่อเป็น ‘มีเกด’ เป็นลูกสาวของกรรมกรโรงน้ำแข็งเพื่อปกปิดความจริงว่าเป็นลูกสาวนายทหารเพื่อรักษาชีวิตเอาไว้ เธอต้องตกอยู่ในสภาวะที่ต้องทนเห็นแม่เสียน้องอารุณไปเพราะความอดอยากและไม่มีนมให้กิน เมื่ออารุณจากไปแม่จึงตรอมใจตายตามไปด้วย ส่วนพ่อก็หายสาบสูญไป เธอจึงกลายเป็นเด็กกำพร้า

เรื่องเล่าของเกดมุ่งเน้นที่ความทารุณโหดร้ายของสงครามช่วงเขมรแดง บาดแผลของเธอจึงเป็นผลจากประวัติศาสตร์ความรุนแรงช่วง 1970 ที่เขมรแดงเข้ามามีอำนาจและเวียดนามถูกดึงเข้ามามีส่วนร่วมในสงครามกลางเมือง ทั้งนี้เกดได้เปิดบาดแผลของเธอขึ้นมาจากการเล่าเรื่องให้รัตฐาฟัง การเล่าเรื่องความเจ็บปวดถือเป็นการยอมรับบาดแผล อันถือเป็นขั้นตอนหนึ่งในกระบวนการของเรื่องเล่าเยียวยา เกดกล้าเผชิญหน้ากับความสูญเสียอันเจ็บปวด ดังตอนที่เธอเล่าถึงโศกนาฏกรรมที่ดำเนินไปตามประวัติศาสตร์จริงในปี ค.ศ. 1975 เรื่องเล่าของเธอสื่อสารภาพความโหดร้ายของสงคราม ขบวนคนอพยพที่เจ็บป่วยทุกข์ยาก ต้องจากพรากและเสียชีวิต จนครอบครัวแตกสลาย พวกเขาถูกบังคับย้ายถิ่น ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

> เวลาผ่านไป 5 เดือน ในหมู่บ้านตำหนักพิชัยแห่งนี้ ผู้ลี้ภัยเริ่มล้มตายต่อเนื่อง เพราะโรคอหิวาตกโรค และไม่มีตัวยารักษา นอกจากนำเปลือกไม้หรือรากไม้มาต้มดื่มเท่านั้น นางภุมไม่มีน้ำนมให้ลูกดูดอารุณก็ตายในที่สุด ส่วนเกดก็ถูกส่งเข้ากองเด็ก ฝ่ายสาวัตถูกเกณฑ์เข้าหน่วยเคลื่อนที่นาน ๆ ถึงจะได้กลับบ้านสักครั้งหนึ่ง ตั้งแต่ต้นปี ค.ศ. 1977 เป็นต้นมา ก็ไม่มีใครได้ยินข่าวของสาวัตอีกเลย...(...) ...นางภุมอยู่ในบ้านเพียงลำพังไม่นานเธอก็ล้มป่วยและเสียชีวิต แล้วครอบครัวนี้จึงเหลือเพียงมีเกดเพียงคนเดียวเท่านั้น
>
> เกดรำลึกถึงเรื่องราวในอดีตน้ำตาก็ไหลอาบแก้ม เธอเอ่ยเสียงสั่นว่า
>
> “ฉันคิดถึงพ่อ แม่ และน้องชายของฉันมาก... แม้แต่รูปถ่ายสักใบฉันก็ไม่มีเลย ฉันจำใบหน้าของพ่อ แม่ และน้องชายได้อย่างพร่ามัวอยู่ในความรู้สึกเท่านั้น”
>
> (Oum, 2000, p. 107)

จากข้อความแสดงให้เห็นถึงการพลัดพรากจากบ้านเดิมในพนมเปญ อพยพมาอยู่ในหมู่บ้านตำหนักพิชัย จังหวัดพระตะบอง เริ่มจากข่าวของพ่อที่ว่าเขาต้องออกไปทำงานกับเรือขนส่งผู้คนให้กระจัดกระจายจากครอบครัวมากยิ่งขึ้น การสูญเสียอารุณน้องชายไปด้วยภาวะอดอยาก เพราะแม่ไม่มีอาหารกินจึงไม่มีน้ำนมให้อารุณขณะอยู่ในวัยแบเบาะกิน และท้ายที่สุดคือการตายของแม่ภุม จากตอนแรกที่เกิดความเจ็บป่วยทางกายเพราะการขาดแคลนอาหาร เมื่อร่างกายป่วยจิตใจที่บอบช้ำอยู่แล้วได้ถูกกระทำซ้ำเติมด้วยความตรอมใจอีกจุดจบของชีวิตจึงเป็นความตาย การตายของแม่ภุมคือการพังทลายของศูนย์กลาง

ครอบครัวเกด ทำให้เกดกลายเป็นเด็กกำพร้าโดยสมบูรณ์ แม้เกดจะได้ลี้ภัยไปฝรั่งเศสจนมีชีวิตที่ดี แต่เธอก็ต้องใช้ชีวิตอยู่กับบาดแผลเพียงลำพัง การกลับมาแผ่นดินแม่ที่กัมพูชาเพื่อรับสุขาไปเลี้ยงเป็นลูกคือความพยายามที่จะเติมเต็มส่วนที่ขาดหายไปของชีวิตเธอ คือ ครอบครัวและความเป็นแม่

นอกจากนี้คำพูดของเกดที่สนทนากับรัดฐาระหว่างการรอขึ้นเครื่องเพื่อเดินทางไปฝรั่งเศสว่า “...เพราะว่าประชาชนกัมพูชาทุกยุคทุกสมัย ต่างก็ต้องประสบกับการพลัดพราก ความสูญเสีย ความทุกข์ยาก ไร้ซึ่งความสุขสงบ อย่างเช่นตัวฉันนี่เอง และฉันคิดว่า ประชาชนที่รอดชีวิตมาจากยุคปฏิวัติ ก็ล้วนแต่เป็น ‘กำพร้า’ ทั้งนั้น...” (Oum, 2000, p. 108) คำพูดนี้สะท้อนถึงการยอมรับอย่างกล้าหาญในรอยแผลของตัวเอง นอกจากนั้น การที่เธออ้างถึงชาวกัมพูชาที่รอดชีวิตมาจากสงครามว่าล้วนแต่เป็นกำพร้าทั้งสิ้น สื่อให้เห็นว่าบาดแผลนี้หาใช่บาดแผลของปัจเจกบุคคลเช่นเธอ หรือคนอื่นเพียงไม่กี่คนเท่านั้น หากแต่เป็นบาดแผลของชาติกัมพูชาที่ทำให้กัมพูชาต้องกลายสภาพเป็น “ชาติกำพร้า” ไปด้วย นี่อาจจะเป็นที่มาของความปรารถนาอันแรงกล้าที่เกดต้องการสร้างครอบครัวขึ้นมาใหม่เพื่อเยียวยาบาดแผลของตนเองและสังคมกัมพูชา นัยยะนี้แสดงให้เห็นจากความคิดของเธอในการรับเด็กไปเป็นลูกบุญธรรมว่า ทั้งทำให้ครอบครัวเธอสมบูรณ์ทั้งช่วยผดุงชาติกัมพูชาด้วย

เป็นที่น่าสังเกตว่าด้วยเรื่องเล่าเยียวยานั่นเองที่ทำให้เกตยาได้เชื่อมโยงตัวเองเข้ากับผู้อื่น โดยเฉพาะตัวละครที่จะกลายเป็นเสาหลักให้แก่เธอในเวลาต่อมาคือ รัดฐา หรือ สัน รัดฐา บทบาทของเขาสื่อให้เห็นถึงเจตนาของเรื่องในการสะท้อนประวัติศาสตร์บาดแผลและการเยียวยาด้วยเรื่องเล่าขนาดเล็กในอีกมุม และอีกเรื่องหนึ่ง ความทรงจำที่เขาเล่าผ่านการพังทลายของสะพาน ‘สังคมราษฎรนิยม’ คือบาดแผลในภาพรวมที่สังคมกัมพูชาต้องเผชิญ ส่วนบาดแผลที่เกิดขึ้นกับเขาคือบาดแผลที่ต้องพลัดพรากจากครอบครัว

รัดฐาเป็นปัญญาชนที่มีบาดแผลจากสงครามเช่นเดียวกับตัวละครอื่น เขาสูญเสียคนรักและโอกาสในการสร้างครอบครัว ตอนที่เขาไปเรียนต่อที่ต่างประเทศเป็นช่วงที่เกิดสงครามกลางเมือง ทำให้ขาดการติดต่อกับครอบครัวอย่างถาวรนั่นเป็นสิ่งแสดงว่าเขาได้สูญเสียครอบครัวไปตลอดกาล ส่วนครอบครัวของเขาที่เกิดขึ้นในค่ายอพยพ เริ่มต้นจาก ปี ค.ศ. 1985 องค์การกาชาดสากลก็ได้เข้ามาช่วยเหลือผู้อพยพตามค่ายต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง ทั้งยังช่วยสนับสนุนให้เหล่าผู้อพยพได้เรียนภาษาอังกฤษ เขาที่ทำหน้าที่เก็บกู้ระเบิดต้องมาสอนภาษาเพราะครูสอนภาษาคนก่อนถูกสะเก็ดระเบิด ขณะที่เป็นครูสอนภาษาให้กับผู้อพยพไชท์ทูริมชายแดนประเทศไทย ทำให้เขาได้เจอสุขุมและตกหลุมรักเธอ ทั้งสองมีความสัมพันธ์เชิงชู้สาวกันพอเรียนได้เพียง 2 เดือน องค์กรฯ ก็ส่งตัวเขาไปยังประเทศอเมริกา เพื่อเรียนต่อทำให้ทั้งคู่ต้องพลัดพรากจากกันโดยที่เขาไม่รู้เลยว่าสุขุมตั้งท้องลูกของเขาอยู่ ดังข้อความที่ว่า

> “ผมทำงานให้กับองค์การสหประชาชาติ ...ดังนั้นจึงถูกส่งไปเรียนที่หลาย ๆ ที่ ไม่สามารถระบุที่อยู่เป็นหลักแหล่งได้เลย... แต่ที่อยู่จริง ๆ ของผม ผมก็ได้บอกเธอไว้นะ แต่ผมก็ไม่เคยได้อยู่ที่นั่น ในเมื่อมีภารกิจติดพันอยู่ตลอดเวลา หรือว่าโชคชะตากำหนดให้ผมกับเธอต้องพรากจากกันเช่นนี้... เพราะสงครามเลวร้ายนั่น... ถึงได้ทำให้ต้องพลัดพรากกันไป” (Oum, 2000, p. 145)

ความหวังที่รัดฐาจะตามหาสุขุมเจอเป็นไปได้น้อยมาก แต่เขาก็ไม่ละความพยายามและตั้งใจว่าถ้าหากมีภารกิจมาที่กัมพูชาเขาจะอาสามาเสมอ ถึงแม้ว่างานนั้นจะต้องเผชิญหน้ากับอันตรายเพียงใดก็ตาม อย่างเช่น การกู้ระเบิดในทุ่งกับระเบิด หรือการไปสอนเจ้าหน้าที่กู้ระเบิดในภาคปฏิบัติ เขาก็จะมาเพราะการกลับมาประเทศบ้านเกิดมีประโยชน์ต่อเขามาก เขาหวังว่าจะได้เพิ่มพื้นที่การเกษตรและได้ตามหาลูกเมียที่พลัดพรากจากกันไปด้วย บาดแผลของตัวละครสุขา เกด และรัดฐา จึงสะท้อนจากประวัติศาสตร์ของการสูญเสียครอบครัว โดยเฉพาะแม่ซึ่งเรื่องได้เปรียบว่าการสูญเสียแม่ก็คือการต้องพลัดพรากจากบ้านและแผ่นดินเกิด ตัวละครอีกกลุ่มหนึ่งอย่างน้าลำ น้าสัน และฉาย แม้เรื่องจะไม่ได้เล่าถึงการสูญเสียแม่โดยตรง แต่พวกเขาก็ถูกทำให้พลัดพรากจากบ้านเกิด ซึ่งโดยนัยแล้วก็คือการพลัดพรากจากมาตุภูมิ หรือแผ่นดินแม่นั่นเอง

4. การรื้อฟื้นโดยสร้างมาตุภูมิในจินตนาการ

ไฟสงครามและไฟไหม้กลางเมืองหลวงส่งผลกระทบต่อสถานะทางครอบครัวของตัวละครให้กลายเป็นกำพร้า แต่สุดท้ายแล้วความเป็นผู้กำพร้าย่อมจะต้องได้รับการเยียวยา ชื่อเรื่อง *ใครคือแม่ของฉัน?* บ่งบอกอย่างตรงไปตรงมาว่านักเขียนต้องการแต่งเรื่องนี้ขึ้นมาเพื่อสาธิตให้เห็นว่าสังคมกัมพูชาที่เต็มไปด้วยผู้กำพร้าจากสงครามนั้นจำเป็นที่จะต้องดูแลซึ่งกันและกันในลักษณะของครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นเครือญาติในทางสายเลือดหรือไม่ก็ตาม การรื้อฟื้นบ้านและครอบครัวสำหรับผู้พลัดถิ่นถือเป็นกระบวนการสำคัญในการเล่าเรื่องเยียวยา บ้านไม่จำเป็นต้องมีลักษณะเป็นบ้านทางกายภาพ ขณะที่ครอบครัวก็ไม่จำเป็นต้องเป็นครอบครัวที่ประกอบด้วยพ่อ แม่ พี่น้อง และญาติ ๆ ในทางสายเลือดเท่านั้น

ดังกล่าวแล้วว่าในเรื่องนี้ผู้อ่านได้เห็นการพังทลายของบ้านในทางกายภาพอย่างสิ้นเชิง ผ่านสงครามกลางเมือง การทิ้งระเบิดในช่วงปี ค.ศ. 1972-1975 และเหตุการณ์ไฟไหม้ชุมชนแออัดในปี ค.ศ. 1996 เหตุการณ์เหล่านี้ในทางกายภาพคือการสูญสิ้นของที่อยู่อาศัยของตัวละคร แต่โดยนัย มันคือการสูญเสียและพลัดพรากจากแผ่นดินแม่ รากเหง้าถูกตัดขาด ชุมชนแตกสลาย ไม่ว่าจะเป็นบ้านของเกดและรัดฐาที่ถูกทำลายไปพร้อมกับไฟสงคราม จนทั้งคู่ต้องกลายเป็นผู้ลี้ภัยในฝรั่งเศส หรือกระท่อมของสุขา น้าลำ น้าสัน และฉายที่ถูกไฟไหม้ จนรัฐบาลยังเข้ามาเวนคืนแล้วบังคับโยกย้ายไปอยู่ที่อื่น

สงครามและการเปลี่ยนแปลงของภูมิศาสตร์เชิงพื้นที่ไม่เปิดโอกาสให้การรื้อฟื้นครอบครัวกระทำได้ในพื้นที่เดิมอีกต่อไป ด้วยเหตุนี้การรื้อฟื้นมาตุภูมิจึงเป็นการสร้างมาตุภูมิในจินตนาการ เช่น การปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันเป็นชุมชนกัมพูชาพลัดถิ่นในแผ่นดินฝรั่งเศส การสร้างแผ่นดินกัมพูชาในจินตนาการหลังการเปรียบเทียบกับประเทศไทยและฝรั่งเศส เป็นต้น นี่เป็นขั้นตอนที่สองในกระบวนการของเรื่องเล่าเยียวยา หลังจากขั้นตอนแรกที่เป็นการเปิดบาดแผลด้วยการยอมรับและกล้าเผชิญหน้ากับบาดแผลแล้ว ตัวละครก็เข้าสู่ขั้นตอนที่สอง คือการทบทวนและสร้างทางเลือกขึ้นในจินตนาการของตนเพื่อก่อร่างสร้างบ้านหรือครอบครัวขึ้นใหม่ภายหลังการขบคิดเปรียบเทียบกับ “บ้านหรือครอบครัวอื่น ๆ” ที่ได้พบเห็น ซึ่งในที่นี้ก็คือประเทศไทยและฝรั่งเศส

ทั้งเกดและสุขามองประเทศไทยด้วยสายตาชื่นชมและต้องการให้เป็นแบบอย่าง ทั้งความเจริญการพัฒนาที่เป็นสัดส่วน การให้ค่าความเท่าเทียม ความสงบเรียบร้อย และกิริยามารยาทอันดีงาม เป็นต้น ดังตอนหนึ่ง นักเขียนเล่าผ่านสายตาเกดว่า “เรามาถึงประเทศไทยแล้ว...ลูกเห็นไหม มองจากที่สูงแบบนี้เห็นประเทศเขาต่างจากประเทศเรามาก...เส้นสีขาว ๆ นั่นคือคลอง สองข้างคลองมีถนน...เขาทำนาหมุนเวียนไปตามฤดูกาล และไร่นาแห่งนี้ก็มีสีเขียวสดใสตลอดทั้งปี ส่วนบ้านเรือนก็สร้างติดต่อกันเป็นแถว ถนนเขาก็ซับซ้อน” (Oum, 2000, p. 52) ข้อความนี้แสดงนัยของการเปรียบเทียบในเชิงคุณค่าที่ตัวละครปรารถนาจะให้เกิดขึ้นในกัมพูชาด้วย เช่นเดียวกับที่สุขาเองก็ปรารถนาเช่นนั้นเมื่อมองเห็นความเจริญและคุณลักษณะเชิงบวกของคนไทยที่แตกต่างไปจากกัมพูชา ดังข้อความว่า

> “ทุกสิ่งทุกอย่างสำหรับสุขาล้วนแต่เป็นสิ่งใหม่ทั้งหมด เธอไม่ได้ยินใครพูดภาษาของเธอเลย แม้แต่แม่เกดของเธอด้วย หากต้องการสื่อสารอะไร แม่จะพูดภาษาอื่น สุขาไม่เข้าใจเลย ที่นี่สุขาสังเกตเห็นว่ามีผู้คนมากมาย เดินขึ้นเดินลงในตึกใหญ่โตมโหฬาร ที่สวยงามเรียบร้อยเป็นเงาวับ สินค้ามีสารพัดอย่าง ผู้คนมากมายขนาดนี้ ควรจะมีเสียงดัง แต่กลับตรงกันข้าม ผู้คนต่างพูดคุยกันเบา ๆ” (Oum, 2000, p. 52)

การสร้างทางเลือกในจินตนาการของกระบวนการเรื่องเล่าเยียวยาจะยิ่งเห็นได้ชัดเจนขึ้นเมื่อทั้งเกดและสุขาไปใช้ชีวิตอยู่ฝรั่งเศส เรื่องนำเสนอภาพเปรียบเทียบที่เด่นชัด โดยสุขากล่าวกับแม่เกดว่าตามถนนหนทางของฝรั่งเศสไม่มีมอเตอร์ไซค์ จักรยาน หรือสามล้อลากแบบกัมพูชาเลย มีแต่รถยนต์มากมาย แม่เกดจึงได้อธิบายบนฐานความคิดเรื่องคุณค่าและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ซึ่งสัมพันธ์กับแนวทางพัฒนาของประเทศที่ได้ชื่อว่าพัฒนาแล้ว ว่า

> “นี่แหละลูก ที่เขาเรียกว่าบ้านเมืองที่เจริญแล้ว เขาเลิกใช้แรงงานคนเหมือนวัว เหมือนควายกันแล้ว แต่เขาใช้กำลังเครื่องยนต์มาลากแทนแรงงานคนและแรงงานสัตว์... หากยังใช้แรงคนหรือแรงสัตว์อยู่ ก็ดูน่าเวทนา” (Oum, 2000, p. 52)

หรืออีกตอนหนึ่งที่เกดกล่าวถึงระบบสวัสดิการของรัฐบาลฝรั่งเศสว่า

> “ประชาชนที่อาศัยอยู่ในประเทศที่เจริญแล้วนั้น... ในวัยเด็ก รัฐจะเอาใจใส่จัดการมอบความรู้ให้เพื่ออนาคต หากผู้ปกครองหรือพ่อแม่คนใดยากจน รัฐก็จะช่วยเหลืออุปถัมภ์ไปจนกระทั่งบุคคลผู้นั้นอายุครบ 18 ปี เต็ม เป็นวัยที่สามารถทำงานเลี้ยงตัวเองได้แล้ว พ่อแม่ไม่จำเป็นต้องทิ้งมรดกไว้ให้ พวกเขาก็สามารถใช้ชีวิตอยู่ได้อย่างสบายครั้นเมื่อแก่ไป แม้จะมีลูกหรือไม่มีลูกก็ตาม... รัฐก็จะรับเลี้ยงดูไปจนกระทั่งเสียชีวิต” (Oum, 2000, p. 115)

ภาพที่เห็นในฝรั่งเศส ทั้งความเจริญ การเลิกใช้แรงงานคนและแรงงานสัตว์ฉุดให้ภาพความทุกข์ยากลำบากและไม่เท่าเทียมกันในกัมพูชาเด่นชัดขึ้น สุผานีให้สุขานึกย้อนไปเปรียบเทียบกับโลกที่เธอเคยพบในกัมพูชา ซึ่งไม่มีคุณค่าดังกล่าวว่า

> สุขามองดูโลกใบใหม่ที่กว้างใหญ่ เต็มไปด้วยผู้คนมากมาย ทั้งคนผิวขาว ผิวดำ
> และผิวคล้ายกับเธอเอง จมูกโด่งบ้างแบนบ้าง บ้างตาโต ตาเรียว แตกต่างกันไป
> ที่นี่มีผู้คนมากมาย แต่กลับไม่วุ่นวายเหมือนตลาดปลาที่บ้านเกิดของสุขา
> ที่นั่นเต็มไปด้วยเสียงผู้คนตะโกนจอแจไม่ขาด...นึกถึงผู้คนที่อาศัยอยู่ในชุมชนแออัด
> บางคนมีอาชีพถีบสามล้อ ส่วนใหญ่จะผอม ผิวดำกร้าน นั่นก็เพราะพวกเขาต้องทำงาน
> อยู่กลางแดดตลอด หากต้องเสียสุขภาพด้วยแล้วคือเรื่องใหญ่ ใครคือผู้รับผิดชอบดูแล
> ในวันที่เขาป่วยจนวันตาย... Oum, 2000, p. 113)

การเปรียบเทียบดังกล่าวนี้ยังปรากฏในตัวละครอื่นอีกด้วย เช่น สาเฌือน เพื่อนชาวกัมพูชาพลัดถิ่นของเกด การเปรียบเทียบของเธอแฝงนัยการวิพากษ์วิจารณ์ดังความว่า

> “โอ้... ประเทศเพื่อนบ้านที่อยู่ใกล้ๆ เรา เขาเจริญรุดหน้าไปหมดแล้ว... เวรกรรมอะไร
> ของประเทศเขมรถึงยังคงย่ำแย่อยู่แบบนี้... แล้วถ้ายังไม่เจริญก้าวหน้าก็ไม่เป็นไร...
> ขอแค่อย่ามีสงครามก็ยังดีกว่า... แต่นี่อะไรกัน มีแต่ทะเลาะกันเอง...
> พอได้มาอยู่ เมืองนอกเมืองที่เขาเจริญแล้วถึงได้รู้... ตอนอยู่บ้านตัวเองกลับไม่เคยคิด
> จะตื่นรู้กันเลย... ถ้าหากรู้จักรู้เหมือนตอนมาอยู่เมืองนอก ป่านนี้คงไม่ย่ำแย่ถึงเพียงนี้”
> (Oum, 2000, p. 127)

ดังกล่าวแล้วว่าการเปรียบเทียบประเทศอื่นกับแผ่นดินเกิดดังกล่าวนี้เป็นวิถีทางหนึ่งในการสร้างทางเลือกหลังการเล่าเรื่องเพื่อยอมรับบาดแผลที่เกิดจากสงครามอันก่อให้เกิดความพินาศย่อยยับในกัมพูชา ได้นำพาเกดและสุขาออกไปสู่โลกกว้างจึงทำให้มองเห็นความเจริญและความเปลี่ยนแปลงที่อาจจะหาได้ยากในแผ่นดินเกิด เมื่อประกอบกับพื้นฐานทางศีลธรรมที่เรื่องได้ตอกย้ำว่าคนกัมพูชาถูกปลูกฝังให้เลื่อมใสในความดีความงามตามแบบพุทธศาสนา ผู้อ่านจึงได้พบว่าจินตนาการครอบครัวใหม่ของทั้งสองคือครอบครัวอยู่บนความเท่าเทียมแบบสากล แต่ถูกควบคุมโดยศีลธรรมทางพุทธศาสนา คำว่าครอบครัวไม่เพียงพอจำกัดอยู่แต่เพียงบุคคลสายเลือดเดียวกันเท่านั้น แต่ยังหมายถึงเพื่อนบ้าน เพื่อนร่วมชุมชน รวมถึงเพื่อนร่วมชาติอีกด้วย

ครอบครัวในนิยามใหม่ที่ตัวละครให้คุณค่าดังกล่าวนี้ทำให้คำว่าบ้านอันเป็นที่อยู่ของครอบครัวสามารถหลุดลอยอยู่เหนือพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ที่แน่นอนตายตัวอีกด้วย การอพยพโยกย้ายช่วงปี ค.ศ.1999 จึงไม่อาจทำให้ครอบครัวแตกสลายได้อีกต่อไป อาจกล่าวได้ว่าการที่ชาวกัมพูชากลายเป็นผู้กำพร้าและต้องอพยพเพราะสงครามทำให้ตัวละครสามารถปรับตัวเข้ากับพื้นที่ใหม่ได้ง่าย จึงย่อมง่ายที่จะยอมรับครอบครัวในความหมายใหม่เช่นเดียวกัน ครอบครัวลักษณะนี้เห็นได้ชัดในตอนท้ายของเรื่องที่เกด และรัฏฐาพาสุขากลับมากัมพูชาอีกครั้ง สื่อนัยว่าความเป็นครอบครัวได้หวนคืนมา ตัวละครทุกตัวถูกนำเสนอให้มีสายใยผูกกันแน่นเหนียวจนแทบจะไม่รู้สึกว่าเคยจากกันเลย ดังข้อความที่ว่า “สุขาวิ่งเข้าไปกอดน้าลำด้วยความคิดถึงสุดหัวใจ ส่วนน้าลำนั้น น้ำตาก็ไหลออกมาด้วยความดีใจและตื้นตันใจ เพราะได้เห็นเด็กกำพร้าคนหนึ่งกลับมาพร้อมอนาคตอันสดใส สมดังความปรารถนาของนาง” (Oum, 2000, pp. 133-134)

สุผานีจะสื่อว่าฉากนี้เป็นฉากแห่งความสุขซึ่งตัวละครกำพร้าทุกคนได้รับการเยียวยาบาดแผลแทบจะสิ้นเชิงแล้ว ดังจะเห็นได้จากข้อความที่ว่า “เด็กกำพร้าคนหนึ่งกลับมาพร้อมอนาคตที่สดใส” การประสบความสำเร็จของสุขาคือโอสถที่มีสรรพคุณเยียวยาบาดแผลของผู้พลัดบ้านอย่างน้าลำ ผู้ที่เคยดูแลสุขาในฐานะลูกบุญธรรมโดยพฤตินัย พอ ๆ กับที่มันเป็นการเยียวยาบาดแผลของเด็กกำพร้าอย่างสุขาให้รู้สึกว่ารอบกายเธอเต็มไปด้วยคนในครอบครัวที่ปรารถนาดีต่อกัน ภาพที่ผู้อ่านเห็นจึงเป็นภาพที่ชวนตื้นตัน การกลับสู่กัมพูชาของผู้อพยพคือการกลับมาเพื่อสร้างความสมบูรณ์ให้กับครอบครัวที่เคยพังทลายลง จะต่างกันก็แต่ว่า สิ่งที่สายใยที่เชื่อมโยงสมาชิกในครอบครัวใหม่นี้หาใช่แต่เพียงสายเลือดแต่ลำพังไม่ ทว่าเป็นสายใยแห่งความเป็นมิตรผู้ปรารถนาดีต่อกันในนามของชาวกัมพูชาด้วยกันอีกด้วย ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

> เมื่อน้าสัน น้าลำ ฉาย และสุขา เดินกลับมาพบกันพร้อมหน้าพร้อมตา คุณหญิงเกด
> ก็แสดงกิริยาอ่อนน้อม ทำให้น้าสันรู้สึกเกรงใจ พร้อมทั้งแอบชื่นชมอยู่ในใจว่า:
> “เออหนอ... คุณหญิงเกดนี่ช่างมีมารยาทงดงามเป็นเลิศนัก... ไปอยู่เมืองนอกเมืองนา
> มาหลายปี แต่ก็ไม่ลืมประเพณีและธรรมเนียมปฏิบัติของตนเลยแม้แต่น้อย
> นี่ถึงจะนับได้ว่าเป็นสตรีเขมรผู้มีใจรักในเผ่าพันธุ์และชาติกำเนิดของตนอย่างแท้จริง”...
> (Oum, 2000, p. 136)

ครอบครัวที่เกิดขึ้นภายหลังการเยียวยาจึงไม่จำเป็นต้องเป็นครอบครัวในความหมายเดิม จะเห็นว่าเพื่อนร่วมชุมชนของสุขาได้แปรสถานะจากที่เคยเป็นคนจนเร่ขายของแก่นักท่องเที่ยวเป็นนักท่องเที่ยวเพราะการรื้อฟื้นความหมายของครอบครัวใหม่นั่นเอง คำว่าครอบครัวเดียวกันในความหมายของการรื้อฟื้นมาตุภูมิในจินตนาการคือ สายใยที่ถูกสร้างขึ้นใหม่ภายใต้การตกลงพร้อมใจกัน แต่ยังคงองค์ประกอบของครอบครัวที่ต้องมี พ่อ แม่ และลูก ดังความเห็นของรัดฐาที่ว่า “..คุณเห็นไหม... ไม่ว่าจะเป็นผม... เป็นคุณ... หรือเป็นใครก็ตาม... ก็ต้องมีบ้าน ในบ้านก็ต้องมีครอบครัวอาศัยอยู่ และครอบครัวนั้นก็ต้องมีพ่อ แม่ และลูก... แล้วพอลูกมีสามี... มีภรรยา ก็ต้องมีลูก ลูกคนนั้นก็จะต้องเป็นหลานของพ่อแม่เรา... จริงไหมคุณ?” (Oum, 2000, p. 145)

จากข้อความข้างต้นสื่อให้เห็นถึงการก่อร่างสร้างครอบครัวใหม่ ซึ่งถือเป็นผลในขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการเยียวยาหลังการหลุดพ้นจากขั้นตอนการยอมรับบาดแผล และการสร้างทางเลือกครอบครัวที่ปรากฏขึ้นจากสายใยนี้คือ ครอบครัวของสุขาที่มีรัดฐาเป็นพ่อ มีเกดเป็นแม่ และสุขาเป็นลูก ส่วนครอบครัวน้าลำคือ น้าสันเป็นพ่อ น้าลำเป็นแม่และมีฉายเป็นลูก นอกจากการสร้างครอบครัวแล้วยังรวมถึงการสวมบทความเป็นแม่ขึ้นใหม่ของตัวละครที่ไม่อาจเป็นแม่ได้ โดยเกดที่รับสุขามาเป็นลูกบุญธรรม มอบอนาคตให้สุขาโดยการส่งเสียให้สุขาเรียนหนังสือที่ประเทศฝรั่งเศส เพราะการรับสุขาเป็นลูกบุญธรรมไม่ใช่การกระทำด้วยความเมตตาเพียงอย่างเดียว หากแต่ยังเป็นการเยียวยาบาดแผลให้ตัวเธอและสุขาอีกด้วย การรวมกลุ่มครอบครัวในลักษณะดังกล่าวคือการทำให้ครอบครัวสมบูรณ์ที่สุดเท่าที่จะมีได้ ซึ่งมันสามารถช่วยเยียวยาบาดแผลที่เคยเกิดขึ้นในอดีตของทุกคน

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

เรื่อง *ใครเป็นแม่ของฉัน* ทำหน้าที่เป็น “เรื่องเล่าเยียวยา” (Narrative Repair) ที่บันทึกประวัติศาสตร์บาดแผลของชาวกัมพูชาผ่าน 2 ช่วงเวลาสำคัญ คือ ทศวรรษ 1970 ความย่อยยับของสถาบันครอบครัวจากสงคราม และทศวรรษ 1990 ยุคฟื้นฟูประเทศท่ามกลางความเหลื่อมล้ำ นำเสนอผ่านตัวละครหลักอย่าง สุขา เกด และรัดฐา ผู้ซึ่งเป็นตัวแทนของเหยื่อสงครามที่ต้องแบกรับความเจ็บปวดจากการสูญเสีย ‘แม่’ อันเป็นสัญลักษณ์ของการสูญเสียรากเหง้าและความมั่นคงทางจิตใจ ความรุนแรงจากสงครามและเหตุการณ์ไฟไหม้ชุมชนแออัด ได้ทำลายความหมายของ ‘บ้าน’ ในเชิงพื้นที่กายภาพลงอย่างสิ้นเชิง ทำให้ตัวละครต้องเผชิญกับสภาวะกำพร้า ความหิวโหย และการพลัดพรากซึ่งสะท้อนภาพรวมของสังคมกัมพูชาที่โครงสร้างพื้นฐานและระบบความสัมพันธ์ถูกทำลายลง

สงครามมักจะทำให้ผู้คนพลัดที่นาคาที่อยู่ สุขา เกด และรัดฐา พวกเขาไปอยู่ต่างประเทศ แต่ธรรมชาติมนุษย์ย่อมผูกพันกับแผ่นดินแม่ คือการที่พวกเขากลับมาประเทศบ้านเกิดด้วยความโหยหา อย่างไรก็ตามการจากบ้านเกิดของน้าลำ น้าสัน และฉายออกจากชุมอัดแออัดไปอยู่ที่เขตพัฒนาใหม่จังหวัดสีหนุก็เป็นเช่นเดียวกัน พวกเขาต่างประสบกับสภาวะความอ่อนไหวต่อความมั่นคงในชีวิตที่เกิดจากสงครามตั้งแต่ปี ค.ศ. 1972 เป็นต้นมา ก็ย่อมทำให้พวกเขาและชาวกัมพูชาไม่อาจมีบ้านหรือครอบครัวบนภูมิศาสตร์กายภาพที่มั่นคงถาวรได้ เรื่องนี้จึงแสดงให้เห็นการเยียวยาบาดแผลบอบช้ำจากสงครามด้วยการเผชิญหน้ากับบาดแผลในชีวิตและในใจผ่านการเล่าเรื่อง ทบทวน และสร้างทางเลือกในจินตนาการก่อนจะบรรลุสู่การเยียวยาด้วยการรื้อฟื้นสายใยครอบครัวและความเป็นแผ่นดินแม่ขึ้นมาโดยไม่จำเป็นต้องผูกพันอยู่กับพื้นที่กายภาพ ด้วยลักษณะเช่นนี้นี่เอง ไม่ว่าพวกเขาจะอพยพไปที่ใด ทั้งในและนอกประเทศพลังของมาตุภูมิหรือแผ่นดินแม่จึงมักจะลากดึงให้พวกเขาย้อนคืนมาเสมอ เพราะมันคือวิธีทางแห่งการเยียวยาและปลดปล่อยพวกเขาออกจากความเจ็บปวด

References

Amratisha, K (2006). Novelistic Witnesses from the Cambodian Killing Fields: The Relationship between Literary Elements and Functions. **Journal of Letters, 35** (1), 1-24. (In Thai)

Bamberg, M., & Georgakopoulou, A. (2008). Small stories as a new perspective in narrative and identity analysis. **Text & Talk, 28** (3), 377-396.

Coleman, J.J. (2023). Narrative repair in teacher education: Restorying painful histories and “damaged” queer teacher identity. **Teaching and Teacher Education, 124.**

Heng, O. (2018). **Eulogy for the Funeral of Author Oum Sophany.** https://pechsangwawann.wordpress.com/2018/06/04 (In Cambodia)

Indochina Studies Center Graduate School of Public Administration, Burapha University. (2008). **Basic Information of the Kingdom of Cambodia.** Indochina Studies Center. (In Thai)

Nelson, H.L. (2001). **Damaged Identities, Narrative Repair.** Cornell University Press.

Nuchpiam, T. (1999). **Economic and Political Development Cambodia.** Kobfai. (In Thai)

Oum, S. (2000). **Who is My Mother?.** AEKE Press. (In France)

Ouppapong, P. (2020). **The role of Thailand mine action regarding mine clearance operations in compliance with the Ottawa convention during 2010-2020** [Master's thesis]. Chulalongkorn University. (In Thai)

Pragatwutisarn, C. (2011). **Narrating Home and Identity of Marginalized Women Literature.** Kobfai. (In Thai)

Theeravit, K & Phasuk, S. (2000). Cambodia: **History, Society, Economy, Security, Politics, and Foreign Affairs.** Chulalongkorn University. (In Thai)

Winichakul, T. (1996). Memory and Traumatic History: The Case of the October 6, 1976 Bloodshed. **Rathasatsan, 19**, (3). 25-26. (In Thai)